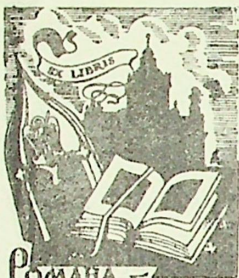

3

С КНИЖКОЮ И ГАЗЕТОЮ В НАРОД!

ЖОВТЕНЬ 1940

Романа Теник,
Березовського

З КНИЖКОЮ
Й ГАЗЕТОЮ
В НАРОДІ!

Фр. Генрик Брзозовський

КРАКІВ

1940

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Видає з нагоди жовтневої пропагандивно-популяризаційної акції 1940. р.
старанням
»УКРАЇНСЬКОГО ВИДАВНИЦТВА«

Вінєта роботи мистця Е. КОЗАКА.
Зібрав і зредагував П. САГАЙДАЧНИЙ.

Накладом: »Українського Видавництва«, Краків, Кармелітська 34., тел. 137-42.
Verlag: „Ukrainischer Verlag“, G. m. b. H. Krakau, Karmeliterstrasse 34.
Fernruf: 137-42.

Друкарня »Поспішна« під Комісарською Управою, Краків, Кармелітська 34.
Druck: „Drukarnia Pospieszna“, Kommissarische Leitung, Krakau
Karmeliterstrasse 34. Fernruf: 147-86.

УКРАЇНЦІ Й УКРАЇНКИ!

Оце вперше, відколи ми започаткували нашу працю на культурно-освітньому полі для добра й майбутнього української національної культури на цьому боці Буга й Сяну — звертаємося до Вас уже не у вузько видавничій справі, а в загально-громадській, загально-національній.

Оце вперше від історичних, переломових подій, що осінню минулого року заіснували на наших теренах та започаткували нову добу в нашому культурному й національному житті — ми кличемо Вас, Земляки з Холмщини, Підляшшя, Лемківщини й Надсяння, до більшої, національно-культурної праці, до широкої акції, що має стати підвалиною для нашого розвитку в майбутньому.

Ми переконані, що Ви гаразд свідомі ролі, ваги й значіння українського друкованого слова, української книжки й української газети в нашому збірному житті.

Ми переконані, що саме тепер, як може й ніколи досі, Ви відчули й збагнули потребу рідної книжки й рідної газети, що вони стали Вам незаступним і другом і дорадником, що Ви прагнете досконалення й поширення української книжки й газети скрізь — і тут, на рідній землі, і в чужині, де тільки приходиться скитатися Вам одинцем, чи гуртом, на еміграції чи в праці для щоденного хліба. Щоб вона, українська книжка, українська газета, приходила до Вас постійно, була з Вами невпинно, помагала Вам безнастанно.

Саме тому започаткували ми

КАМПАНІЮ ПОШИРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ Й УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТИ.

Продовж місяця ж о в т н я переводимо

пропагандивно - популяризаційну акцію
під пробоевим кличем - наказом:

»УКРАЇНСЬКА КНИЖКА Й УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА

— В МАСИ!«

Цю акцію переводимо продовж жовтня друком: на сторінках української преси, відозовами, закликами, летючками, картинами й плякатами. Крім цього рухомими виставами й відчитами-рефератами.

Паралельно з цим іде в цілому краю продовж цілого жовтня невинна пропагандивно-популяризаційна акція на місцях, а саме: шляхом відчитів, рефератів, сходин, кольпортажі книжок і газет, імпрез, гуртового читання, показів і вистав української книжки й преси.

Завершенням, або започаткуванням тієї акції на місцях — повинно бути

»СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ Й УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ«.

Щоб ініціаторам і керманичам тієї акції на місцях дати допоміжний матеріал для переведення тієї акції, вірніше для влаштування святкування — випускаємо оцю книжку.

В ній уміщені реферати, що призначені для тієї мети. Відповідно до середовища, в якому переводиться ця акція — вибрати відповідний реферат. Вони написані так, щоб своїм змістом відповідати середовищу.

В цій книжці вміщені й вірші-деклямації, що їх можна використати для імпрези, в ній надруковані й кличі-думки, що їх можна використати для роздумування, обмірковування й обговорювання, або відповідно розмістити в льокалі, де відбуваються сходини, чи імпрези.

Врешті в цій книжці є й інструкція-вказівки, як, приблизно, переводити цю акцію, вірніше влаштовувати святкування, відповідно до місцевих умовин.

В ній надрукований і «Вертеп книжки», що його можна влаштувати підчас святкування для молоді й шкільної дітвори.

Г Р О М А Д Я Н И !

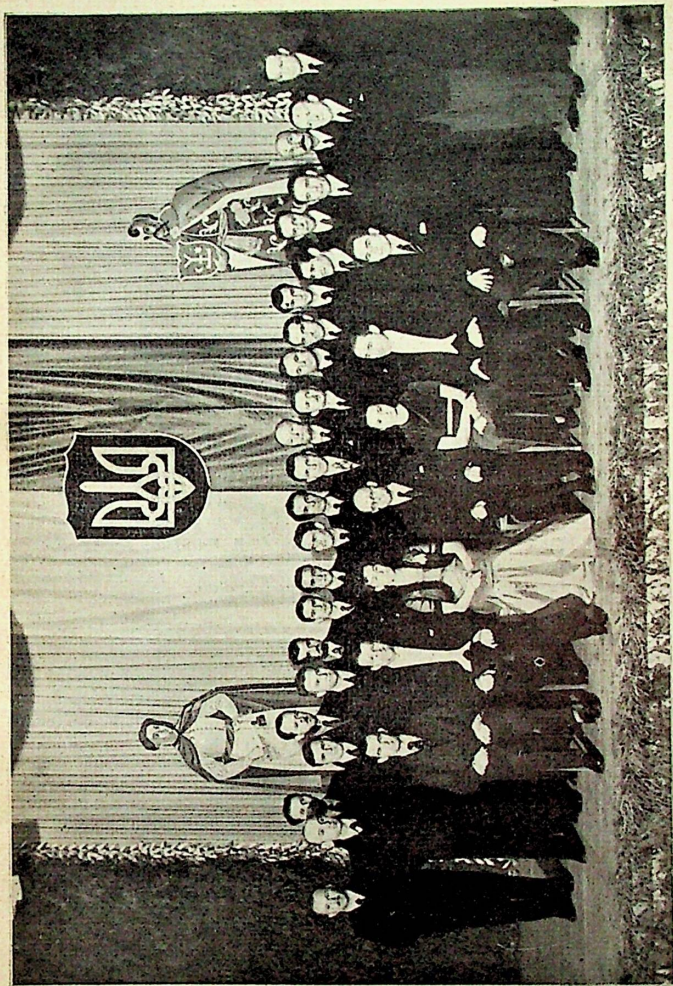
Відаємо Вам для використання цю книжку й кличемо Вас усіх до тієї великої культурно-освітньої, популяризаційно-пропагандивної акції, що має зреалізувати цей великий національний клич-наказ теперішньої доби:

**»В КОЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ —
УКРАЇНЬКА КНИЖКА Й УКРАЇНЬКА ГАЗЕТА!«**

Кличемо Вас до праці для української національної справи!

Краків, у жовтні 1940.

»УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО«.

Український Хор «Сурма» й гості-виконавці, на сцені Старого Театру в Кракові, на «Святи Української Книжки й Преси», що відбулося 13. жовтня 1940. р. старшим «Українського Видавництва».

Сидять зліва направо: Голова Хору м-р *Остан Улицький*; оперовий співак *Зенон Дольницький*; аккомпаніаторка *Марта Коллунюквіна*; Голова Надзірної Ради «Українського Видавництва» д-р *Володимир Кувійович*; помістка *Марта Краваївна*; ревізитор м-р *Юліан Генік-Березовський*; Дирігент Хору проф. *Богдан Пюрко*.

»Просвіти жде й прагне люд,
Розплющуючи очі...«

Павло Грабовський.

Увійшло вже в традицію української культурно-освітньої праці, веденої планоно, послідовно й інтенсивно продовж цього року, що вже від першої днини місяця ж о в т н я цю працю посилюємо й поглиблюємо, та даємо їй живіше темпо й ширший розмах. Тим наче підготовлюємо себе й широкий загал до довгих зимових місяців, коли матимемо змогу присвятити ще більше часу й уваги двом засадничим елементам культурно-освітньої роботи: к н и ж ц і й г а з е т і.

Відомо ж, що всі культурно-освітні товариства й установи та їхні працівники й висланики йдуть між народ з двома могутніми засобами: книжкою й газетою. Саме цим двом засобам наших змагань на фронті боротьби за національне освідомлення й культурне двигнення широких народніх мас, присвячуємо в жовтні окрему увагу й докладаємо всіх зусиль, щоб вони поширилися як найбільше й дійшли скрізь, у кожную закутину рідної землі.

Так воно було в нас колись, досі, так воно повинно бути й буде тепер. Нав'язуємо до тієї традиції й продовжуємо її.

У виїмкових умовинах осені 1940. року, коли на згарисах наших доцьогочасних культурних надбань мусимо творити нові цінності наново й від початків, коли наша праця спрямована в першу чергу на ці терени, куди цілими роками українське друковане слово мало загороджений шлях і не могло — як це було на наших інших теренах — невипинно кормити духово широкий загал, та успокоювати його постійний голод на українську книжку й пресу, започатковуємо оце вперше більшу, планову акцію пропаганди й поширення українського друкованого слова.

Ці виїмкові умовини, коли приходиться нам провадити цю акцію, ця неоднаковість, та різнородність теренів, вірніше ступня культурно-освітнього розвитку й національного освідомлення населення, вимагають від нас і відповідного зорганізування тієї акції на місцях. Уже від зорієнтування керманничів тієї акції на місцях залежатиме вирішення, чи цю акцію вони

вестимуть у ширшому розмірі, розраховуючи на масовий успіх, чи обмежаться — силою умовин — до вужчого засягу своєї праці, спрямовуючи до цього цілющого джерела культури й освіти, української книжки й української газети, громадян окремо, чи гуртами. І шойно згодом, створивши на місцях відповідний кадр освідомлених носіїв українського друкованого слова, підготують таким шляхом черговий етап тієї акції, коли вже разом з ними, переведуть наступну кампанію пляново і в ширшому масштабі.

Відповідно до цього й зорганізуємо цю акцію на місцях, щоб даремно не витрачувати сил там, де цього може й непотрібно робити з великою напругою й насиленням, а вжити й використати ці сили саме там, де вони в першу чергу необхідні й де вони принесуть хосен місцевій, а одночасно й загально-національній справі. Не стреміти до ефектотної форми, а старатися й дбати про справжній, глибокий зміст, не відбираючи при цьому значіння й пропагандивно-рекламній сторінці, що в кожній акції грає дуже велику роллю. Та треба пам'ятати, що за кожною рекламою й пропагандою мусить прийти й переконливе діло.

З книжкою й газетою в руках перейдемо всі міста й містечка, підемо від села до села, вступимо до кожної хати й подбаємо, щоб ці два могутні засоби культурно-освітньої праці не тільки нашлись — але й л и ш и л и с я в руках кожного нашого громадянина. Щоб кожний, хто досі того не знав, відчув і збагнув значіння й вагу українського друкованого слова, щоб зустрів його радо й ширю, та не розставався вже з ним ніколи, постійно прагнув його й тужив за ним.

Рефератами про українську книжку й газету, імпрезасвяткуваннями, виставами й показами зазнайомимо широкий загаль з ними, наблизимо його до них, та постараємося зарівняти цю пропасть, що її створили між ним і ними минулі роки; щоб наверстати втрачене й занедбане та покласти підвалини під нове, більше, величне й тривке.

В переведенні тієї акції не сміє бракнути ні одного українця. Кожний громадянин, кожний, хто своєю освітою, знанням, умінням, хистом, досвідом, національним освідомленням і розумінням ваги й потреби її надається до неї — мусить станути до тієї праці на наших землях на цьому боці Буга й Сяну. Щоб виконати свій обовязок перед Українською Нацією. Свідомі, що робимо велике діло для нашого Майбутнього.

Започатковуючи цю велику культурно-освітню акцію осені 1940. року, творимо могутній фронт, що рушить у загальний наступ, виконуючи наказ:

»З КНИЖКОЮ Й ГАЗЕТОЮ — В НАРОД!«
Жовтень, 1940. року.

П. С-ий

Реферати

Культура й культ української книги

Універсализм книги. — Початки письма й книги в Україні. — Етапи розвитку української книги. — Кількість. — Поширення. — Якість. — Культура книги. — Творці книги. — Культ книги.

1.

На своєму довгому історичному шляху придбала людина дві універсальні речі, в яких немов у соці зосереджується все те суттєве, що має в собі культура. Ці два винаходи це неначе милеві стовпи, що відмежовують собою два великі етапи на шляху культурного розвитку людини.

Це вогонь і книга.

Для первісної людини вогонь був усім. Він давав людині змогу запанувати над природою, піднятися понад всі інші животи землі. Ремесло, промисл і хліборобство — словом ціла матеріальна культура, повстала щойно з винаходом вогню. Він гуртував людей біля себе, а то давало початки суспільної культури. При вогнищі повстали теж початки духової культури із оповідань і обміну думками на дозвіллі. Всі первісні релігії мають в своїй основі культ вогню-сонця.

Таким робом вогонь був для первісної людини всім.

Для новітньої людини далеко не стратив він свого значіння, але поруч нього виступила книга. Культурний універсализм книги можна прирівняти лише до колись всеобіймаючого вогню.

Чи ж у книзі не описані всі матеріальні надбання людини, ціла її матеріальна культура? Та й сама книга, її виконання й вивісування, чи не є найкращим покажчиком рівня матеріальної культури даного народу на даному шаблі історичного розвитку?

Чи ж у книзі не представлено всіх проявів суспільної культури? Тай чи сама книга, і то не лише якась „Правда Руська“ князя Ярослава, але навіть перше ліпше звідомлення з діяльності провінціального товариства, не є само по собі проречистим документом суспільного життя?

Чи в книгах не зібрано всього, що створив людський геній у царині духової культури? Знання, поезія, мистецтво, релігія — все те так чи інакше немов заворожене в книзі. А сама книга чи не може бути твором мистецтва?

Без пересадки можна сказати, що вся суть і динаміка культури зосереджується сьогодні в книзі. Тимто й висоту й ступінь культури якогось народу міряють сьогодні нічим іншим — а книжкою, його ж таки книжкою. Кількість і якість друкованого слова не лише говорить нині про культуру даного народу, але є попросту синонімом цієї культури.

Тимто самозрозуміло, що на певному розвоєвому ступні культури письмо й книга мусить появилися.

Її форма обумовлена зовнішніми обставинами, можливістю роздобуття відповідного матеріалу. Може це бути глиняна табличка єгейців і сумерійців, камяна плита аспрійців, папірус єгиптян, колірова плетінка азтеків і маїв, папір китайців, пергамен і папір європейців, патички готів, кора якутів. Та це лише різна форма, бо по суті книга скрізь така сама.

Так само матеріал обумовлює характер письма: на глині й папірусі можна писати й кривими буквами, на камені могло бути лише клинове письмо, на плетінці чи шнурку лише вузлики, на патичках лише нарізи-руни. Але на певному рівні культури письмо появляється скрізь, — мусить появилися.

Коли підходити з цього боку до питання про початки письма в українців, то з повним правом можна догадуватися що українці здавна вже мали письмо. Залишки дружинної поезії, що збереглися в усній словесності, чи купецькі договори, що збереглися в грецьких записах, вказують що дохристиянська культура на Україні стояла так високо, що не могла обійтися без письма. Зрештою діяв тут теж безперервний тисячелітній вплив грецької культури через цілу низку великих торговельних міст на північному березі Чорного моря, що впродовж двох тисячеліть удержували тісні взаємини з нашими предками і предками українців на Україні.

В світлі таких міркувань всі твердження про українське дохристиянське письмо набирають більш життєвої правди, можуть правити за ствердження такого, а не іншого стану дійсности. Впрочім болгарський монах кінця IX. ст., чорноризець Храбр, живе просто в цих таки часах, тому коли пише в своєму „Сказанні о письменах славянских“, що наші предки „чертами и рѣзами читаху й гадаху, погани суще“, то його твердження може правити за правду. Те саме можна сказати й про твердження т. зв. „Панонського життя св. Кирила і Методія“ про пам'ятники писані „руськими письмени“, чи про пізніший відгук цього твердження в „Крехівській палеті“.

Зрештою найдавніші українські пам'ятники, чи то перекладного письма як Остромирова Євангелія, чи оба Збірники Святослава (1073 і 1076) вказують собою такий високий рівень української книги в XI ст., що для його вияснення мусимо прийняти якийсь попередній доволі довгий розвиток. Те саме можна сказати про перший датований твір — „Слово о законі й благодати“ митрополита Іларіона з 1052 р. враз із величавою похвалою князеві Володимирові. Твір такої великої літературної вартости не міг бути першим.

З того часу, здебто з XI. ст. (коли не з IX. чи X.) йде без-

переривний розвиток української книги з його підйомами і упадками.

Відразу мусимо зазначити: підйоми були здвигнені нами і лише нами, упадки чужинцями і лише чужинцями.

3.

Розвиток української книги йшов тим самим історичним шляхом, що й розвиток її творця й носія — Українського Народу.

Час розцвіту княжої держави XI—XIII. ст. був рівночасно добою розцвіту української книги. Далеко не все з того часу збереглося, але вже й ті залишки, що остали до наших днів, дають змогу відтворити собі величавий образ тодішньої української книги. Велика всесторонність української книги, її багатство й різноманітність, довгий ряд її творців і меценатів, її поширення, а врешті високий мистецький рівень її вивінування — оце прикметні риси для першої доби великого підйому.

За тим прийшов упадок. Татарське лихоліття, починаючи з половини XIII. ст., приневолило перенести культурні центри зі Східньої України до Західньої, де ще якийсь час розвивалася книжкова продукція, але й тут скоро припинили її довголітні війни з Польщею.

Культурна супрематія українців в Литовській Державі й яка-така стабілізація відносин у Польщі дає змогу знову піднести стан української книги. З кінцем XV. століття входить тут новий фактор, що зрєволюціонізував продукцію книги: друкарство. В слід за німецькими друками появляються в Кракові вже в 1491. р. перші друковані українські книги. Правда, в XVI. ст. ще далі рукописна книга зберігає свою кількісну й особливо якісну — якщо йде про мистецьке вивінування — перевагу. Але вже кінець XVI. ст. приносить остаточну перевагу друкованій книзі. Жива релігійна полеміка, поява нових суспільних верств на широких ділянках культурної роботи: міщанства й козацтва, поживлена діяльність українських єрархів з митрополитом Могилою на чолі — все те спричинює новий підйом української книги закінчений блискучою добою меценатства гетьмана Мазепи й насильно обірваний в 1709. р.

З того часу під російською цензурою занепадала українська книга. „Укази“ проти друкування українських книжок, починаючи відомим „указом“ Петра з 1720, аж до не менше відомого „указу“ 1876 р. разом з безліччю інших заборон, шикан і кар, припинили давній розмах. Коли ж не дивлячись на те, появлялися українські книжки, то це треба приписати впертому й послідовному стремлінню українців до піднесення власної культури на вищий ступінь, без огляду на всі перепони. Одним із засобів протиділати російським заборонам були видання поза межами України. Вже з кінцем XVIII. ст. багато українських книжок видається закордоном, особливо в Відні. Чимало книжок появилася в Петербурзі, де цензура на українські книжки

була лекша, як на Україні. Вистане тут назвати лише видання „Енеїди” 1798 р., що до того часу могла ширитися на Україні лише в відписах, чи „Кобзаря” 1840. р. Особливо ця остання книга багато потерпіла від цензури й багато Шевченкових поезій загалом друкувалося лише закордоном: у Ляйпцігу (1856 і ін.), в Женеві, Празі, Відні Берліні, Нью-Йорку і т. д. З цієї теж причини багато українських книжок, що з природи річі повинні були друкуватися на Наддніпрянщині — друкувалися в тому часі в Галичині.

Нова хвиля зросту продукції української книги прийшла з 1905 р., щоб по кількох роках знову змаліти під натиском цензури.

Найбуїніший розвиток української книги припадає на рр. 1917—1919 і часи т. зв. „українізації”, цебто рр. 1924—1930. Між тими двома датами, як і потім, знову маємо деякий застій і знову під впливом незалежних від нас причин.

4.

Розвиток книги обіймає не лише піднесення її якості, її рівня, але передусім зріст кількості бібліографічних одиниць та зріст висоти тиражу.

На жаль не маємо під рукою ніяких статистичних даних, що краще як що інше ілюстрували б повище твердження.

Все ж насуваються такі числа:

Коли в першій половині XV. ст. кількість виданих книжок в одному році на Україні доходить іноді до 30—50, то по сто літах, коли в нормальних обставинах це число було б піднеслося хоч у десятеро, під впливом цензурних указів воно паде в десятеро...

Найбільшу скількість книжок видано в роках найбільшого посилення українізації, цебто 1928—1929. Тоді скількість бібліографічних позицій дійшла до 15.000 чисел на рік. Це був теж час видавання найбільшої кількості українських часописів. Виходило їх тоді на цілому світі приблизно 2.500 назв.

Якщо йде про висоту тиражу, то він мабуть найвищий був у рр. 1917—1919, бо тоді навіть звичайну белетристику, чи публіцистику друкували в накладі 100—250 тисяч — такий був голод на книжку.

Найточніше досліджена видавнича історія найвидатнішої української книги — Шевченкового „Кобзаря”. Виходить, що книжкових видань Шевченкових творів, без передруків у збірниках і частинах та без перекладів, було за сто літ, цебто від появи „Кобзаря” в 1840 р. до сьогодні біля п’ять і пів мільйона. Останніми роками „Кобзар” виходив пересічно у накладі 250.000 річно, так, що те число скоро буде зростати далі. Такий тираж осягнув „Кобзар”, не дивлячись на неймовірні цензурні перепони й переслідування, що іноді впродовж кільканадцяти літ під ряд не допустили до видання ні одної Шевченкової поезії.

Поруч Шевченка було чимало інших незвичайно популярних письменників. Наприклад твори одного лише Остапа Вишні вийшли впродовж лише 6 років поверх мільйоновим тиражем.

5.

Справа поширення книги — це не одне питання, а просто клубок проблем однакоого духового, як і суспільного, як і матеріального значіння. Тимто не зможемо тут зупинитися на більшості їх, обмежимося лише до найважливіших.

Одною з типових форм поширення книги це бібліотеки. Першу велику державну бібліотеку створив князь Ярослав Мудрий при Соборі св. Софії в Києві 1037 р.*). З того часу часто князі фундують більші чи менші бібліотеки при церквах і монастирях. В XVI—XVIII. ст. бібліотеки стають дуже поширені, вони є тоді в кожному монастирі, при кожній школі, в кожному селищі культурнішому домі. Ввійшло тоді в звичай, що не лише єрархи, але також козацькі старшини записували в завіщаннях свої бібліотеки Київській Академії. В архіві Академії збереглися списки цих книжок, що є вже й самі цю собі цікавим свідомством широких культурних інтересів наших предків.

В новітніх часах повстали великі наукові бібліотеки. Правда, вони не дорівнюють чужим, але коли взяти під увагу, що вони творились не за державні гроші, а з приватних складок, то при порівнянні з іншими вони вийдуть і не так уже малі. От лише три наукові українські бібліотеки у Львові мали разом майже мільйон книжок¹⁾.

Найбільша українська бібліотека, це Всенародня Бібліотека України в Києві. Начисляє сьогодні біля 3,000.000 книжок. Загальні бібліотечні фонди на Україні йдуть у багато мільйонів томів.

Друга справа це книжня торгівля. Треба признати, що вона в нас стояла не високо. Але й тут треба б щойно прослідити на скільки діяли тут посторонні впливи. Бо що наприклад можемо сказати про поширення цієї дорогою українських книжок наприклад на Закарпатті у XVIII ст., коли не маємо інших даних, крім судових записок, з яких виходить, що одного разу сконфісковано 7 возів українських книжок привезених з Галичини, іншим разом 15 возів і т. д.

6.

Подібно як питання кількості, так теж питання якості української книги можна розглядати лише в аспекті тих особливих обставин, що так, чи інакше, корисно, чи не корисно формували цю ділянку української культури.

*) Бібліотека існує до сьогодні. Є це одна з найдавніших в Європі.

¹⁾ Бібліотеки Народнього Дому, Наукового Товариства ім. Шевченка й Національного Музею.

Тимто зрозуміло буде, що найвсесторонніша була наша книга в княжих часах. Тоді — коли не рахувати грецького письменства, що було в Європі передовим, а для України взором — українська книга належала своєю якістю, цებто своєю всесторонністю, багатством і глибиною до найперших в Європі.

Тоді було незвичайно буйно розвинене поруч поезії й релігійного письменства наукове, особливо науково-популярне, що ширилося в сотнях різних енциклопедій тогочасного типу, отже всяких „збірників“, „Пчел“, „Ізмарагдів“ що впрочім обіймали теж тодішню релігійну поезію.

З часом цей стан змінився на нашу некористь у порівнанні з розвитком книги в інших народів. Некорисний є цей стан і сьогодні. Сьогодні як раз найслабше заступлена — в порівнянні з іншими народами — наукова література, зокрема технічна. Це явище дуже легко вияснити, чи виправдати: сьогодні наука не може розвиватися як слід без піклування держави. Та таке вияснення не зміняє самого факту. Тимто українська книга сьогодні має поважні недостачі, якщо йде про її всесторонність. Зв'язане це очевидно найтісніше з цілою культурою, й те, що говориться про книгу можна сказати про культуру взагалі.

Та якщо йде річ про інші вальори української книги, то вони не лише є, але й часто є такі, що їм чужі не дорівнюють.

Належить тут підкреслити особливо дві замітні риси: патріотизм і мораль.

Патріотизм — це тут лише загальне й умовне окреслення. Йде тут про відгуки життя нації в таких книгах і в такому часі, де їх деінде й не було б. Бо наші книжники не замикалися в монаших келіях. Вони відчували, співчували разом з цілим народом. Починаючи від висопатріотичної „Похвали князеві Володимирові“ митрополита Іларіона, від найдавніших літописів, від „Хождєнія“ ігумена Данила, через писання Вишенського аж до „Кобзаря“ Шевченка й „Золотого Гомону“ Тичини й інших писань сучасних авторів — скрізь зустрінемо велику й величню любов до Батьківщини.

Високі моральні вальори української книги загально відомі. Вистанє мабуть пригадати, що між тисячами українських книг не було досі ні одної напряду порнографічної, між тисячами українських часописів не було досі ні одного часопису брукового типу.

7.

Разом з тим замітна висока зовнішня культура української книги, не дивлячись на всі перепони.

Вже найдавніші книги з XI. ст., як згадувані вище „Остромирова Євангелія“ чи „Збірники“ кн. Святослава — це величаві твори мистецтва. Багатство й краса орнаментики, дбайливе пи-

сьмо, гарні мініятури — все те дає цілість справді високомистецьку.

Упадок книжки в XIII—XIV. ст. спричинив ще більший упадок культури книги. Щойно XVI. ст. є тут справжнім ренесансом, якщо йде про рукописи, а XVII-е, якщо йде про друки.

В найновіших часах знову дуже високо підноситься мистецтво української книги. Завдяки генієві Юрія Нарбута, що відновив українську графіку, оперши її на взірцях і традиціях XVII. ст., й виховав багато талановитих учнів, помітно піднеслася загальна культура української книги, яка в своїх найкращих зразках виказується незрівняним майстерством.

Правда, чисто бібліофільських видань у нас все ще небагато, але загальний рівень т. зв. крапчих видань дуже високий.

8.

Така чи інша книга є обумовлена потребами і культурним розвитком даного народу, але передовсім йде вона в світ із „духа печаттю” її творців.

Творців української книги було багато в різні часи й походили вони з усіх суспільних шарів нашого народу.

Самозрозуміло, що в старі часи, коли книга служила для потреб церкви, в першу чергу українські священники нею займалися. Але це не перевелося й досі, бо й досі вклад українського духовенства в українську книжну скарбницю дуже великий. Зразком для всіх може бути творчість українських митрополитів, починаючи від першого київського митрополита Іларіона з половини XI. ст. почерез творчість митрополита Петра Могили аж до сучасного нам митрополита Андрея Шептицького.

В слід за єрархами йшли й нижчі священні чини. В давнину вони творили більшість, а й у нові часи між українськими письменниками було їх чимало, щоб згадати лише Маркіяна Шашкевича й його гурт.

За духовенством йшла українська аристократія з володарями на чолі. Книжність св. кн. Бориса чи великого київського князя Ярослава Мудрого далеко славились. Літописець хвалить князя Всеволода, Мономахового батька за його освіту, що „дома сидя, вивчив пять мов”, хвалить князя Володимира Васильковича, називаючи його „философом великим” за його освіту, чи як він це окреслює за те, що князь „глаголоше ясно от книг”. Те саме кажуть сучасники про багато інших українських володарів, князів і гетьманів.

При тому самозрозуміло, що й між володарями були визначні українські письменники, щоб назвати лише великого князя Володимира Мономаха, чи гетьмана Івана Мазепу.

За аристократією йшли інші суспільні верстви: козацтво й міщанство та селянство, яке може почванитися найбільшою кількістю творців української книги — з Шевченком на чолі.

Та походження творців книги ще не багато говорить. Куди важніший отой святий запал, з яким вони творили свої книги. Чи ж не вичувається чогось героїчного в повному виреченні усякої вигоди, іноді навіть хліба на користь книги і то в багатьох-багатьох її творців. Чи ж не сяє якимсь надземним світлом постає такого Бориса Грінченка, що в часи найбільших цензурних утисків писав ділими днями й ночами букварі, і то „друкуючи“ їх ручно, щоб учні могли пізнати друковане письмо.

На окрему згадку заслуговують титани української книги, такі як Франко, Грінченко, Грушевський і багато інших, з яких кожен написав, зредагував і видав сотні й тисячі книжок.

Або чи не є просто зворушлива уважливість для дитячої книги. Навіть найбільші українські письменники ніколи за неї не забували. Починаючи від Лаврентія Зизанія, а кінчаючи на Маркіяні Шашкевичу, Шевченкові, Федьковичу, Лепкому, Черкасенкові й багато й багато інших — всі вони, оці письменники, написали й видали українські букварі. Майже всі інші із Глібовом, Франком, Лесею Українкою і Коцюбинським на чолі писали й видавали книжечки для дітей.

З такою самою уважливістю ставилися великі творці української книги до книжок для простолюття.

Кермував ними у їхній важкій тернистій роботі найбільший ідеалізм. Їхня праця для української книги це посвята всього особистого, посвята, що дуже часто межує з героїзмом. Їхня праця для української книги це звичайно геройська боротьба з перешкодами, з цензурою, з матеріальними перепонами.

9.

Книга вимагає не лише дійсної потреби, що викликає її появу, зрозуміння її ваги, але й — сказав би я — відповідного „клімату“. Оце „книжне підсоння“ — можемо з гордістю ствердити — на Україні все було.

І то не проста прихильність до книжки, чи практичне зрозуміння її ваги — ні! Від найдавніших часів стрічаємося з того рода відношенням до книжки на Україні, що його інакше не можемо назвати, як *культу книги*.

Вже в „Збірнику Святослава“ з 1076 р. читаємо довші міркування про книгу: „Добро єсть браття, почитання книжне, особливо всякому християнину... Узда коневі правитель єсть і повздержання, праведнику же книги. Не збудується бо корабель без гвоздів, ані праведник без почитання книжного. І як плінника ум звернений до своїх рідних, так і праведника до книжного почитання. Красота воїну оружжя і кораблеві вітрила, так і праведникові почитання книжне“.

Це вже вияв справжнього культу книги, вияв, з яким стрічаємося на Україні в ході всіх століть.

„Велика бо користь буває чоловікові од учення книжного“ — пише наш літописець. Так само його сучасник, Кирило

Турівський (ХІІ. ст.) захоплений книгою: „Солодкий медяний напій і цукор, але від обох ліпший книжний розом”

Таке саме наставлення до книги було на Україні впродовж століть, остало воно й досі.

Чи треба пригадувати могутнє Шевченкове „Посланиє”, що на віки витиснене в серцях усіх українців:

*»Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте«*

або Франкову прегарну парафразу з Єфрема Сирина:

*»Книги — морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч труду мав досить,
Дивній перли вносить«.*

Цей культ книги, що його виплекали найбільші сини України починаючи з найдавніших часів — перейшов у душу й серце кожного з нас.

Конкретним виявом цього культу є діяльність Книжкової Палати в Харкові, музеїв книги в Києві й Одесі, а далі цілої низки різних бібліофільських установ із Українським Товариством Бібліофілів у Львові на чолі.

Не менш конкретним виявом цього культу для книги є меценатство для неї. Такими меценатами були не лише наші князі, єрархи, як Петро Могила чи Андрій Шептицький, або гетьмани, як Іван Мазепа, до якого навіть араби зверталися за підмогою для видання їхніх книг і її дістали. Меценатами української книги були й менш замітні люди, як Михайло Качковський, чи Степан Дубравський, або Євген Чикаленко, а були ними також українські селяни, що нераз віддавали все своє майно на ту ціль.

Така бо вже є сила української книги.

Книжка й газета

»Учітеся, брати мої —
Думайте, читайте!»

Тарас Шевченко.

„Учітеся, брати мої!...”

Немає, здається, між нами нікого, що не знав би, хто сказав до нас ці глибокі слова, хто давно-давно, сто років тому, кликав нас до книжки, до науки, кликав нас вийти на шлях до освіти, до знання.

Сто років минає, як він, Тарас Шевченко, наш перший і найбільший учитель, кликав нас:

— Брати мої, українці, вчіться! Читайте книжки, читайте все, навіть і чуже — але українське друковане слово читайте в першу чергу — бо воно, тільки воно, принесе вам і нашому народові користь. Читайте, думайте над прочитаним, вдумуйтеся в кожне слово — бо там знайдете все, чого тільки забажаєте. Знайдете й вибирайте: Вибирайте те, що вам найбільше необхідно, що найбільш вартісне, цінне, корисне. Щоб не залишитися позад інших народів, щоб разом із ними йти вперед, щоб вийти на шлях до сонця знання й освіти, до кращого життя, до волі.

Так кликав нас наш великий учитель. Бо ніхто, як він, не розумів так уже тоді, давно-давно, що тільки книжка, тільки українське друковане слово, тільки освіта допоможе нам завоювати Майбутнє. І він спокійно дивився в те наше Майбутнє.. Знав, що коли на сторожі біля нас поставить рідне слово — воно врятує, спасе, втримає український нарід та переведе його крізь усі нещастя й злидні десятків родів і введе на твердий шлях. Що ним піде сміливо назустріч цьому Майбутньому.

Чи ж не так сталося? Погляньмо взад, у наше минуле.

ЧАР — КНИЖКА

1840. рік. Рівно сто років тому.

„Кругом неправда й неволя — народ замучений мовчить...”

Здавалося, немає цьому українському народові ніякої надії.

І враз сталося диво!

З'являється маносенька книжечка. „Кобзарем” її назвали. І ця книжечка створила чудо: Наче з довгого сну збудилися мільйони земляків, ожили, заметушилися і враз вчули й зрозуміли та відчули, що вони, мільйони — один великий український нарід. Що в них простора й багата, найкраща під сонцем земля, ріки, поля, ліси, гори, що в них своє, з давен-давня українське море, що в них славна бувальщина, що в них лицарі-герої, що вони були колись у великій сімі народів та що знову повинні йти шляхом, щоб стати побіч інших народів у „сімі вольній, новій”.

Манюсенька книжечка вчинила велике діло: збудила до нового життя великий нарід.

І раділи свої — дивувалися чужі: Ось дивіться — мовляв — що зробила книжка. Ось бачите, яка велика сила книжки!

І пішов відтоді український нарід шляхом у майбутнє, розвиваючись і кріпшаючи.

І дійшов ось так аж до незабутніх днів національно-революційного зриву, незабутніх років світової війни.

Ось що вчинила книжка!

ХТО МИ?

Хто ми? І тут, на збочах Карпат, і тут над Сяном і Бугом, і там, ген на Підляшші? Звідкіля ми скрізь отут взялися? Чи ми самі? Чи більше нас, таких як ми, вже немає?

Питають нераз вас, питаєте й самі себе. Що ж їм відповісти й як їм відповісти?

Чи ми ось тут якийсь відірваний, окремий гурт людей, що постійно тільки й те має робити, що переходити з-під одної влади під другу й постійно тільки чути, що ми не маємо нічого спільного з тими, що ген-ген далеко, а то й навіть дуже близько нас? Питаєте себе: що їм відповісти? І не знаєте, буває.

А ось вам і книжка. Гляньте на неї — це книжка, що в ній найдете докладний опис усього: хто ми, хто такий наш український народ. Це що вам ось тут показую — докладно розповідає вам, хто є українці, кілька їх, звідкіля тут узялися та де розвеселилися. Ця книжка навчить вас пізнати свій нарід, пізнати себе, і тоді почувете в собі силу й гордість, що ви належите до великої сім'ї українського народу. Та сміливо глянете вгору у вічі.

ПІЗНАЙ СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ!

Забажаєте знати, яка наша країна, схочете пізнати її красу, багатства, її гори, ліси, ріки — берете в руки чергову книжку — географію України, тобто книжку, що словами й картинами зясовує й змальовує вам, що собою уявляє, як виглядає оця вся земля, від нас тут, аж ген по Кавказ і Чорне море, що її заселює наш український нарід. Читаючи цю книжку радієте, що наша земля така гарна, така багата, що в ній є ще стільки місця для нас всіх. Втішаєтесь її красою, її багатством й стаєте горді, що Провидіння дало нам щастя поселитися в цій найкращій закутині Божого світу. І починаєте ще більше любити цю землю, прив'язуєтесь до неї й ніколи вже не кинете її, рідну.

СКІЛЬКИ НАС?

Питаєте нераз себе. Скільки всього нас, українців, що говоримо одною мовою, маємо одне минуле, маємо одні бажання, одні мрії

І знову приходить вам з допомогою книжка, що на своїх сторінках розповідає про український нарід. З тієї книжки дови-

дується, що всіх нас тут, на рідній землі й загалом у цілому світі біля 50 мільйонів. Тобто майже тричі стільки, що поляків, що досі хазайнували на нашій землі й верховодили нами. Довідається, що нас стільки, що англійців, більше, як італійців, що в сімі словянських народів ми кількістю другий з черги наряд по москалях. Як же ж не читати такої книжки, що так гарно оповідає, хто ми й скільки нас!

НАШЕ МИНУЛЕ

Ми — не сьогоднішні. Наш наряд уже здавен-давня осів на цій землі й творив своє власне життя. Мали ми свою державу, своїх князів, своїх королів, своїх гетьманів, вождів. Мали своє військо, що боронило нашу державу й нашу землю перед наїздами азійських народів та перед зазіханням заздрих сусідів. Боролося колись наше військо-лицарство мужньо й славно. Про те чули ви вже пераз.

Але — як це все діялося на наших землях із нашим народом від перших початків, як далеко сягає память людини, аж до вчорашнього дня — тобто пізнати все наше минуле — допоможе вам тільки книжка. В цій ось книжці про нашу бувальщину, ви найдете все, чим ви повинні бути горді. Бо наше минуле — це слава українського народу. Воно, наше минуле таке величне, таке геройське, таке багате лицарськими вчинками, що його завидують нам інші народи. Дарма, що ми не змогли встоятися в борні з ворогами, дарма, що падали пераз знесилені на шляху, дарма, що впали в змаганнях і не змогли створити власної хати, щоб зажити в ній своїм, незалежним, власним життям і самим у ній господарювати.

То ж ця книжка про наше минуле повинна стати для вас другою Євангелією. Щоб із неї ви вчилися самі, з неї навчали й виховували своїх дітей та готовили їх до праці своєму народові в майбутньому.

Щоб із неї навчати й освідомлювати тих, що їм незмога читати.

ПРО СВІТ І ЛЮДЕЙ

Та всім нам цікаво ще довідатись дещо про інші народи, про весь світ і всіх людей — тобто пізнати світ і людей.

Звідкіля ж ми все те знатимемо, коли немає в нас змоги виїхати вже не те, що поза межі країни, але іноді навіть поза межі свого повіту. Багато таких між нами, що дуже цікаві знати й пізнати чужі народи й чужі країни. І ось тут знову берете в руки книжку. Читайте таку книжку, що пише й про Німеччину й Італію, про Францію й про Англію, про Китай і Японію, про Африку, Америку, Австралію, народи Європи й Азії. Все тут найдете, всього довідається: про їхню мову, релігію, звичаї і вдачу. Пізнаєте таким шляхом — читаючи книжку — світ і людей. Відкриється перед вами все, що досі вкрито було

серпанком таємности, чого ви не знали й про що не могли довідатися від своїх. А книжка про світ і людей прийде вам з допомогою. І всьому навчить вас.

ЩО ЧУВАТИ?

Ось із таким питанням звертається щоденно до вас ваш су-сід, чи знайомий як тільки стріне вас. З таким же питанням стрічаєте і його, коли простягаєте йому вашу руку на привітання.

Що чувати в світі? Що діється в світі? Ось питання, що не дають вам спокою. Ви хочете знати про все, що діється довкруги вас, що твориться тепер у світі. А твориться в світі — зокрема тепер, у часі війни — багато, дуже багато й дуже цікаве. Події йдуть так швидко, що заки ви про що подію й довідаєтесь принагідно з оповідання вашого сусіда, чи знайомого, що його припадково стрінете — вона вже давним-давно минулася й на зміну їй прийшла чергова, ще більша, ще важніша.

Що ж діяти, щоб знати про все і впору? І тут знову приходять вам з допомогою друковане слово. Вже не книжка, що появляється рідко, але *газета*. Наша *українська* газета, що виходить кожного, або майже кожного дня, що говорить до вас рідною, зрозумілою мовою, що щоденно приносить вам вістки з українського життя та вістки про все те, що твориться й діється в світі. Вона, українська газета, приносить вам справжні, правдиві вістки, не чутки й поголоски — але розповідає вам про те, що сталося та пояснює, що з цього може витворитися вже в найближчих днях та в дальшому майбутньому. Вона змальовує вам, що діється на фронтах війни, як змагаються великі армії, якими засобами воюють, що роблять народи, які тепер у війні й що думають робити ті, що ще не почали воювати. Все те ви знайдете в газеті.

Не знати сьогодні, що діється в світі — це не тільки сором. Це — велика шкода.

Але й багато навчитися з газети. Вона не тільки оповідає й описує вам те, що діється — вона також навчає вас, радить вам й пояснює в кожній справі, що ви з нею стрічаєтесь. Візьmemo для прикладу хочби одну, останню українську газету. Загляньмо до неї — маєте тут і те, що діється на фронтах, і те, що в політиці, і наші справи, українські — шкільні, культурно-освітні й інші. Газета заступає вам і оповідача й дорадника. То ж без неї, української газети, ніяк не обійтися сьогодні свідомому громадянину-українцеві!

САМООСВІТА

Багато з вас, що виростали в часі хуртовини великої світової війни, що були вигнані звідсіля, де був фронт, ген далеко на схід чи захід у табори, що вернулися згодом у розбиті, зруйновані й спалені села, де не лишилася ні школа, ні церква — не

мали змоги докінчити свого навчання в школі, а то й зовсім не ходили до школи.

Багато з вас ходило згодом до чужої, польської школи, де навчали вас чужі вам по крові й вірі вчителі, чужою, незрозумілою вам мовою. Не винесли ви з тієї школи багато користі, не дала вам ця школа багато знання!

А згодом — не давали вам змоги доповнити своє навчання в наших культурно-освітніх товариствах-читальнях „Просвіти” і „Рідних Хатах”. А й доброї української книжки й газети не впускали до села. Хто ж самотужки вчився, тихцем, крадькома — не мав з чого вчитися. І ми занедбали себе.

Тепер маємо змогу направити те занедбання. До школи йти — вже не пора. Але будемо вчитися самі, поза школою — окремо й гуртом. Створимо курси української грамоти для неписьменних, створимо гуртове, збірне читання для тих, що вже письменні в рідній мові. Візьмемо в руки українську книжку й українську газету та доженемо тих, що мали щастя й змогу навчитися, скінчивши школу.

Українська книжка й українська газета допоможе нам стати нарівні з ними й знати те, що знають, вони.

Книжка й газета заступить нам того вчителя, українського вчителя, що його ми не мали в роках нашого шкільного віку.

ОСВІТОЮ — ДО ДОБРОБУТУ!

Книжка й газета дасть нам не тільки повини й вістки. Книжка й газета дасть нам і *знання*. А знання — *це освіта*.

Книжка й газета навчить нас не тільки того, що, як і де є, вона навчить нас, як повинно бути в нас, щоб ми стали не такими вбогими, як тепер, а заможними, багатими. Бо люди доходять до майна, багатства й добробуту розумом і знанням — освітою. Цей розум і це знання-освіту дасть нам українська книжка й українська газета.

Книжка й газета навчить нас господарювати так, щоб з нашого господарства мати більший хосен, працювати на ріллі так, як працюють інші, освічені народи, тобто: як орати, що, де й коли краще сіяти, яким насінням засівати, коли збирати та як зібране зужити чи продати. Навчить нас ходити біля худоби, піклуватися краще конем, ховати кращий дріб-птицю, плекати садовину, працювати в городі, використовувати ліси, луки, левади, неужитки, лісові овочі, сушити гриби, малини, черниці, терен, ожини, горіхи й як їх добре продати, зокрема тепер, у часі війни, коли на все такий попит, коли на все така доріжжя.

Гляньмо на другі народи — в них же й земля гірша й тісніше їм на ній. А вони багатші від нас. Чому? Бо краще господарять, краще й розумніше працюють, витрачаючи менше сил — мають більше хісна. Ми ж тепер стрічаємося із німцями. Гляньмо на них: як у них наладане сільське господарство? Маємо на-

году побувати в Німеччині на роботі й заробітках. Бачимо, як там усе йде ладом. Чому? Бо всього того навчили їх книжки й газети. Не знайдете там підного господаря, щоб не читав фахової, сільсько-господарської книжки, що не читав би газет. Беріть приклад із них! Пригадайте собі, скільки доброго вчинила для нашого народу відома вам усім львівська газета „Народня Справа“, продовж десятих років свого існування! Скільки навчила вона! Не забуваймо про те! Не забуваймо, що освітою до добробуту!

Те саме, що торкається села, відноситься й до міста й містечка. Там можна розвинути буйно домашній, т. зв. кустарний промисл, піднести стан і добробут нашого робітника, ремісника й міщанства. Все те вдасться зробити шляхом освіти, шляхом невинного читання книжок і газет, шляхом постійної поради в них.

Про вагу книжки й газети для українського робітництва — нічого й говорити. Воно само гаразд розуміє це питання й само працює над собою невинно.

КНИЖКА Й МАТИ-ВИХОВНИЦЯ

Ви може гадаєте, що все те, про що ми досі отут говорили — відноситься тільки до мужчин. А про жінок — ми наче б то й забули. Воно не так. Бо все те однаково торкається й жінок. Мало цього — може жінок і в першу чергу.

Книжка й газета в руки жінки, в руки матері-виховниці — це перша вимога народу. Коли він хоче бути справжнім народом. Бо й як же виховає мати дитину, коли вона й сама не знатиме гаразд хто ми, яке наше минуле, за що боролись ми колись і чого бажаємо тепер? Які пісні (не „ходить сон коло вікон, а дрімота коло плота“ — але наші лицарські, козацькі й стрілецькі!) співатиме вона їй над колискою щоб виростала вона в традиції геройських змагань минулого? Що скаже вона дитині, коли вона першою мовою питає її: „Мамо — а що таке українці?“ Як підготує вона її до школи, щоб воно, мале прийшло туди вже свідоме, хто воно й чого йому в школі треба?

То ж у першу чергу ви, дівчата — майбутні матері, беріть у руки книжку й газету. Там знайдете те, що влєгчить вам сповнити велике завдання для нації: виховати чергове покоління українського народу! Гуртуйтеся в жіночих секціях наших культурно-освітніх товариств і читайте!

Читайте й такі книжки, що розкажуть вам, як і що варити та пекти. Щоб з того, що маєте, зварити й спекти так і те, що в місті. Там не мають ні кращого борошна, ні кращого масла, ні кращих яєць чи крупи. А зробити вміють куди краще й смачніше. Чому? Це знайдете в куховарських книжках.

То ж — до книжки й до газети, жінки і дівчата! А не впізнаєте себе! І вас не впізнають! Та ще більше вас цінитимуть і поважати!

МОЛОДЬ УЧИТЬСЯ І НАВЧАЄ!

Старшим — може вже й ніколи братися до книжки й газети. Але для молоді — саме пора. То ж вона повинна пригорщами черпати оте знання й цю науку, що їй щоденно приносить українська книжка й газета. І те знання не тримати тільки для себе — а ділитися ним із старшими, в першу чергу із своїми батьками. У них може й немає часу взяти в руки книжку. За працею для насушного хліба — ніколи й подумати про читання. Бо й сил не стає й зір не дописує. Тож тому ти, українська молоде, бери в руки книжку й газету та читай їх старшим. А вони безумовно пильно слухатимуть читаного й радітимуть, що їхні діти добувають знання й їм колись буде краще житися, не житимуть у таких злиднях, що їхні батьки. А з цього читання навчатимуться й старші та ще не в одному випадку те, що вони вчують, придається їм у практичному житті. З користю для них і для їхніх дітей.

НА ЗАКІНЧЕННЯ

Наприкінці — ще декілька слів. Щоб закінчити наші міркування. Щоб зясувати вам, навіщо ми про все те з вами говорили.

Чого ми сьогодні всі сюди зійшлися? І чому говоримо весь час тільки про книжку й газету? Гадаю, що ви вже знаєте.

Продовж оцього місяця жовтня сходяться так усі українці скрізь, де тільки вони живуть гуртом і гуртом обмірковують, що їм треба знати, чого їм треба вчитися. І гуртом починають читати книжки й газети. В кого є вже книжки, чи газети — він бере їх у руки й читає. В кого ж немає ні книжки, ні газети — тоді він купує собі їх і береться до читання. Цей місяць жовтень призначений для роздумування над тим, кілька користи приносить нам українська книжка й українська газета. Роздумавши гаразд над цим, ми переконуємось, що без них нам не обійтись, що вони нам необхідні, як необхідний нам для щоденного життя хліб, як необхідна нам страва. Бо вже й у Святому Письмі сказано, що „людина жиє не тільки хлібом, але й словом“. А те слово — це й є книжка й газета. Саме тому й ми вирішуємо сьогодні дбати про цей духовий корм для нас, дбати про те, щоб у нашій хаті була постійно українська книжка, щоб у нашу хату постійно приходила українська газета.

Перед вами — ось самі книжки й газети. Гляньте на них — вони чекають на вас. Чекають, щоб ви взяли їх у свої руки, щоб ви розкрили їх і почали читати. Щоб ви збагнули, скільки в них скривається вартісного й необхідного для вас. Щоб ви переконалися, що написані вони не от так собі, від нічого робити. А на те, щоб своєю мовою промовити до вашого розуму, щоб ваш розум збагатити, щоб ваше знання поширити й поглибити, а на-

віль дати вам нове знання, навчити вас того, чого ви ще не знаєте, про що досі й не чували.

То ж підходьте до цих книжок і газет. Беріть їх у руки й читайте. А переконаєтесь, що вони дадуть вам і хосен і вдоволення.

Надходять довгі зимові вечорі. Коли буде й більше часу й більше змоги читати. Використовуйте цей час і цю змогу саме на читання книжок і газет. Ставайте до цього читання одинцем, чи гуртом — як вам краще й вигідніше. Замовляйте у видавництві, чи в книгарні українські книжки, передплачуйте в редакції українську газету. Там знайдете все, що вам необхідно, там знайдете книжки й газети для всіх вас — для старших і молодших, для мужчин і жінок, для молоді, юнацтва й дівчат і для дітвори. Там матимете змогу прочитати про все, що вас цікавить, що для вас необхідне. Там навчитесь пізнавати те, що досі вам було неясне, незрозуміле, що вам здавалося незбагнуте й таємне. На все, що тільки вам було чомусь невизначене — знайдете в книжці і в газеті пояснення й відповіді. І, як тільки раз зійдетеся з українською книжкою й українською газетою, як тільки раз почнете їх читати — переконаєтесь, що без них вам більше не обійтися, що вони ваші необхідні, вірні приятелі й дорадники, що вони ваші невідступні друзі.

Безумовно, що для цього вам треба буде видати трохи гроша. Не скупіть і не жалійте цього марного гроша. Порівнюючи з тим що ви видаєте на інші, деколи цілком зайві речі, він дуже мізерний. Але хосен, що ви матимете з цього видатку — куди більший від витрати. Про це переконаєтесь згодом, коли постійно читатимете книжки, коли побачите, як перед вами відкривається новий, досі вам невідомий світ, як інакшими очима будете дивитись на ті речі, що на них ви дивилися досі, як оте постійне, невпинне читання книжки й газети й роздумування над прочитаним робитиме з вас цілком іншу людину. Як про вас почнуть говорити люди, як шануватимуть вас і поважати. Саме за те, що ви знатимете з книжок і газет

Сьогодні в нас свято, урочисте свято. Вшановуємо українське друковане слово — українську книжку й українську газету. Вшановуємо те, що призначене для українського народу, що має піднести його на високий рівень знання й освіти, що має поставити його побіч інших, великих і культурних народів.

А вшановуючи — вирішуємо кожний зокрема і всі гуртом: Читати постійно й невпинно українські книжки й українські газети!

Подбати за те, щоб у всіх нас, у кожній українській хаті були українські книжки, щоб до кожного з нас приходила постійно українська газета.

Щоб від сьогодні на сторожі української національної справи на наших землях стануло українське друковане слово!

А тоді — наша перемога певна!

Найкращий приятель молоді

Ми — молоді; тільки що станули на порозі життя. Перед нами широкий, таємний світ, загадочний світ буття. Треба нам іти в нього.

Але коли глянемо перед себе уважно, то й побачимо, що багато шляхів простяглося перед нами. Багато перед нами життєвих стежок. А ми мусимо вибрати тільки одну, бо тільки одною можна йти. Котру ж із них вибрати? Котрою йти? Це не маловажна річ. Бо багато між ними зрадливих, таких, що ведуть у пропасть. А майже кожна із них оповита мрякою невідомого і на кожній із них ще що крок нові роздоріжжя. А хибні стежки такі зрадливі, що людина навіть не спам'ятається, як опиниться над пропастю.

Як же ж вибрати? Молодечий зір не вміє ще бачити далеко, недосвідчений ще й не знає, що болото у темряві блистить ще краще, як стежка. Тому юнак стає на порозі життя нерішечний, безрадний. Не може сам вибрати. Мусить знайти друга, що порадить йому, повчить, куди йому йти та ще й увесь час ітиме з ним.

Оце й є найважливіша справа, від якої залежить майбутнє юнака: кого це вибере він собі на свого приятеля-провідника. І тут саме криється також найбільша небезпека. Бо до юнака, що дивиться безрадно на перехрестя шляхів, підбігає відразу ціла юрба і кожний жертвується йому на приятеля й провідника.

Але за наше коротке життя мали ми вже не раз нагоду переконатися, як це тяжко найти доброго, вірного і щирого друга. Такого, що йому можна б вповні повірити й безпечно піддатися всім його порадам. Кілько то ніби наших приятелів навмисно показували нам злу дорогу, зводили на манівці з простої задрости, зі злиби. А коли ми прохали в них поради в важних для нас справах, вони розкладали безрадно руками й посміхались із нашої неспорядности.

А все таки є на світі хтось, хто може стати кожному юнакові щирим, вірним і відданим другом. Він вправді не накидується нікому так, як інші, не підбігає сам, але жде, щоб юнак підійшов до нього. Але коли хтось заприятелює вже із ним, то переконається, що вибрав найкращого й найщирішого друга, якого лиш міг вибрати і до самої смерті не схоче вже з ним розлучитися.

Скажу вам: це — книжка!

Декому воно може й дивне. Декому видається книжка якоюсь надто поважною, надто строгою, такою, що з професорським виглядом уміє лише давати сухі поради. А вам хочеться

мати друга живого, рухливого, що не тільки порадить, як треба але й погуляє із вами й потішиться.

Та в підборі друзів памятаймо одне: не судім нічого, раз тільки глянувши на нього. Треба на правду приглянутись кожному, пізнати з усіх сторін, а тоді вже й видавати осуд. І нераз буває, що людина, яка на перший погляд видається неприступна, гордовита й занадто поважна, показується дуже приятельська, щира й цікава, коли познайомитись із нею ближче.

Так саме із книжкою. Вона тільки видається на перший погляд якась дуже нецікава. Але познайомтесь із нею ближче, то побачите, що милішого друга в цілому світі немає. Вона вміє забавити й розрадити і повчати так, що розставатись із нею не хочеться.

Чи вміє хто в світі розказувати цікавіші історії як книжка? Про гордих лицарів, про сміливих юнаків, про їхні дивні пригоди по широкому світі, про їхню відвагу й очайдушні пориви. Слухаєте їх і дух вам запирає. І так хочеться йти за тими юнаками, боротись як і вони зі злими духами та творити кругом себе добро. Чуємо, як прибуває нам охоти до життя, як ростуть наші молодечі сили й віра в перемогу. Скажіть же: чи зуміє хтось краще розрадити і заохотити до життя й до праці?

А як цікаво книжка навчає! Про світ широкий, про те, що діється в ньому, які народи живуть крім нас, яка їх доля і ін. Поїхати, побувати десь далеко доводилось мало кому із нас. А цікаво кожному знати, що діється ген там за горами, за синім обрієм. Які там краї, які моря, ріки й гори? Які люди живуть, які звірі, та які дерева ростуть. Вже з малку цікаві були ми знати все те і питали нераз у матері та батька чи старшого брата: чому це сонце світить, куди це пливе вода у нашій річці, чому це такий великий літак летить в повітрі, а ми малі не можемо, що це там, де стовпи підпирають небо і т. ін. Але вони зайняті чим іншим нетерпеливились і сердились та й не давали дуже часто ніякої відповіді.

А книжка не сердиться. Вона спокійно вислухає кожне наше питання і дасть усе докладну відповідь. І повчить розумно, дуже розумно, бо ж вона із наймудрішими людьми приставала та збирала пильно їхній довголітній досвід. Вона знає відповідь на кожне питання, над якими віками сиділи найбільші вчені цілого світа. А те, що вона знає, скаже й нам, відповідь на кожне питання, як лише ми її попросимо.

Як би то рад був кожний із нас поговорити щиро з якимсь великим ученим, почути його думки, довідатись багато дечого цікавого. Але до такого годі нам досягнути. А книжка, найбільший учений, допускає кожного до себе й з кожним поговорить широко, зрозуміло й докладно про все, про що ми тільки забажаємо з не поговорити.

От і тому повинен кожний український юнак вибрати собі

на дорадника саме книжку. Завязати з нею досмертне побратимство.

Бо книжка — це приятель, що ніколи не зрадить нас, не покине і все дасть добру раду. Не всердиться й не наприкриться та й не накидується із своїми порадами, але зажде спокійно, аж ми підійдемо до неї і запитаємо.

*

Гураганом летять сьогодні світові події. Трищать основи старого світу, розлітаються в кількох тижнях держави. А державні мужі під рев невиданої перше зброї говорять про будову нового суспільно-політичного ладу. Про перебудову світу на нових підставах.

Потрясла воєнна хуртовина і нашим народом. Гуділи зловищо мотори й над українськими селами, смертоносні бомби рили й по наших полях глибоченні ями, горіли й українські хати, запалені гарматним вогнем.

Дивились з острахом на все те наші селяни і лиш головами похитували: що це з того всього вийде, що з того буде, що буде з нами?.. Радісно привітали всі подію, що до трьох тижнів впала Польща. Раділи з того; але й далі питали себе: Що буде далі?.. Відповідь на це докучливе питання була все одна: Далі буде перебудова світу на нових основах. І ви, як хочете, можете брати участь у тій перебудові. Можете в парі з іншими переможними народами будувати собі краще життя.

Але багато наших селян лише руки розкладає. Раді б іти з іншими вперед, не лишатись позаду, створити собі кращі умовини життя. Але як це робити? Як це будувати, треба вміти будувати. Треба визнаватися на різних життєвих питаннях, треба хоч трохи бути знайомим із політикою і з суспільними справами та й із всякими іншими громадськими. Це правда, що ніхто не вродився вже із знанням усього того. Кожний мусів учитися. Мусів приятелювати із книжками, радитися їх. І щойно вони повчили його про все.

Але в тому й лихо, що наші селяни не надто часто заглядали до книжки. Правда, польський наїздник не допускав українських селян до освіти, не позволяв їм учитися. На Холмщині й Лемківщині українська книжка й часопис були заборонені; за читання книжки та газети не один попадав у тюрму. Тому над нашими селами й розгортала щораз ширше крила темнота.

Та Польщі вже нема. Тепер ніхто не боронить українським селянам Холмщини й Лемківщини вчитися. Тому теж сьогодні невільно нам розкладати безрадно руками й парікати, що ми нічого не знаємо й нічого не вміємо. Треба ставати до твердої праці, треба вчитись, щоб дігнати те, що втратили.

Мусимо стати здібні творити нове життя.

Відноситься це головню до української молоді. Бо молодь була все і є пробоевиками, першими бійцями-борцями за новий.

кращий лад. І наша, українська молодь мусить вирости на людей свідомих своїх завдань і обов'язків, пробоевиків нових ідей.

Неодин нарікає, що не мав змоги вчитись і розкладає без-
радно руками, мовляв: пропало! Не пішов до школи, то й мушу
вже лишитись темний. Але це неправда. Це шкідливий само-
обман. Ту саму освіту, те саме виховання, що в школі можна
здобути й поза школою. Треба лише багато витривалости, більше
впертости в праці. Бо тоді перевіряє нас і підганяє до науки не
вчитель, але ми самі. А скільки ж то у світі людей, що не мали
змоги ходити до школи, але власною працею здобули собі таку
саму освіту як ті, що покінчили університети?

На брак часу не може нарікати ніхто. Бо присвятивши
одну годину денно на науку й використавши її відповідно, можна
за кілька років похвалитись неабияким успіхом. А одну годину
вечором найде кожний. Узимі ж на селі багато вільного часу.
Таксамо на брак грошей не мож спихати. Бо коли б сільський
хлопець видав на книжки стільки, що прокурює, то це зовсім
вистарчило б йому на потрібні книжки. А надто, що книжки
можна купувати спільно: заложити в селі бібліотеку і гуртом за-
купити потрібні книжки. Треба лиш охоти й витривалости. Бо як
хтось думає, що за два-три місяці науки по годині денно він
здобуде таку освіту як той, що вчився кілька років, цілими днями,
то це неправда. Треба йому трошки довше попрацювати
над собою.

Все ж таки, якби тяжка й мозолиста не була та праця, вона
оплатиться. І то дуже оплатиться. Не даром же казав наш поет
Іван Франко:

*»Книги — морська глибина:
Хто в них пірнув аж до дна,
Той хоч труду мав досить,
Дивнії перли виносить».*

І то перли вартісніші від золота. Бо золото, гроші і всякий
інший маєток можна дуже легко втратити. Переконалося про
це багато особливо тепер, у воєнний час. А „чого научишся —
вода не забере, не візьме розбійник, вогонь не спалить”. Хто
освічений, учений, майстер у своєму фаху, той дасть собі раду
усюди, де його доля не кинула б.

Тому, як бажаємо собі і цілому нашому народові кращого
життя, як бажаємо йому сили й волі, як бажаємо, щоб він став
сильний і вільний господар у своїй хаті, мусимо любити книжку
й приставати все з нею, мусимо вчитись.

Як кувати собі кращу долю, про це повчить якраз книжка.
Бо з її сторінок, зі сторінок історії, історичних повістей, опові-
дань і поем заговорять до вас ваші предки. Розкажуть вам про
своє життя, свою долю й недолю, про свою кривду. Скажуть

вам, за що боролися вони, за які ідеї клали в боях свої буйні голови. Навчені власним досвідом повчать нас, як ми маємо поступати, покажуть нам правильний шлях.

Книжка й часопис розкажуть нам теж, як і чим живе молодь інших народів. Як служить вона своїй батьківщині, як учиться вона перемагати всякі перешкоди. Як улаштовують собі вони своє юнацьке життя, щоб і їм радісно жилося і була з них користь рідні та рідному краєві.

Книжка й часопис допоможуть нам і в об'єднанні всього здорового українського юнацтва довкола одної великої ідеї, під тими самими кличами.

Тому то й повинен кожний український юнак в жовтні, місяці книжки, запрягнути книжці досмертну дружбу.

Учитель і книжка

Вже просто приповідкою стали слова: „Який учитель, така школа”. Слова ці одначе не зясовують вповні цієї далекосяжної ролі й завдання, що їх сповняє учитель-виховник. „Який учитель, така наука” — ось як треба зясувати коротко цю велику, просто святу місію, що її здійснюють найбільші мистці, бо форматори душі дитини, як майбутнього носія й творця життя та його вічного росту.

Формувати душу дитини, це значить формувати людину, формувати-виросувати з маленької, кволої істоти майбутнього володаря життя, суверенну одиницю, що прямуватиме безупинно й незломно на вершини буття.

Учитель-виховник це та суспільна служба, що її, поруч з військовою, мусимо поставити на найвищому й найбільш почесному місці.

При тому одначе служба ця найбільш відповідальна і вимагає не тільки вроджених педагогічних здібностей, вимагає не тільки серця й сумління, але й вимагає глибокого знання, а в тому вміння користуватись вміло всіма виховними засобами. Нашим завданням є зясувати вкоротці ролю того навчально-виховного засобу, що являється одним з найцінніших здобутків людського духа і є його чудовою, немов зачарованою скарбницею, де вічно тривають, звідкіля вічно бють життєдайні джерела.

Цей засіб, це вічне джерело сили духа, це саме й книжка, що без неї сьогодні й не подумати життя та праці людини. А вже професія учителя виховника звязана нерозривно з книжкою як зі знаряддям праці і як з навчально-виховним засобом.

Не доведеться нам у короткому докладі зясовувати всеціло теми, що її поставлено в заголовку. Це вимагає окремої і широкої праці. Нам важно торкнутись питань, звязаних перш усього зі справою розбудження у дівтори культу книги, як скарбниці знання і взагалі духових сил людини. І в тому саме одно з головних завдань кожного виховника.

Буквар і читанка — це тільки перші засоби для шкільного навчання грамоти й читання, вони тільки перші кроки на шляху.

Як дитяча чи юнацька книжка — так святинею школи є бібліотека, є дитяча чи юнацька книжка — оцей другий, поруч учителя, а в старшому віці часто одинокий провідник на шляху життя.

Шкільна бібліотека невідлучна від школи, як невідлучний від неї й сам учитель. Щоб одначе дитяча шкільна бібліотека сповняла свою задачу, мусить бути вона ведена людиною, що обзнайомена добре не тільки з психікою дитини, але й з дитячою, чи юнацькою літературою та й з бібліотечною справою.

Кермівник дитячої бібліотеки мусить пам'ятати про відповідну книжку для даної дитини і знати самий та й навчати поступово дитину штуки вибору відповідної книжки. Справа ця нелегка. Відповідна книжка — це значить, книжка дібрана залежно від психічного типу читача, його фази розвитку, багатства переживань і культури.

Стверджено, що автор і читач немов шукають себе, притягаються взаємно, залежно від свого, що так скажемо, духового посвоєчення. Явище це виступає різно в різних фазах життя.

Дитина дошкільного віку (2—7 років) живе всеціло в світі казки й ніяк не всилі відрізнити її від дійсності. Вона просто з розкішною слухає багато разів цієї самої казки, чи оповідання, любить повторювання цих самих слів, чи фраз, а ритм та ритм для неї це просто фізична розкіш.

Само собою книжка для дитини дошкільного віку не до-ступна. За це образки-картинки, до того ж багато-колірні, часом з маленькими текстом, що його читають дитині старші — це перша зустріч з книжкою, що розбуджує в дитині цікавість до неї і є першим етапом до її культу.

Дитині шкільного віку вже не вистарчає казка (8—12—13 р. життя) як доповнення існуючого світу й вияснення його таємниць. Дитина в тому віці вже починає розуміти, що події й явища в світі незалежні від людської волі і мають свої причини. Вона вже починає розуміти, що не вистарчає якогось чарівного слова, щоб відкрились підземні багатства, чи знявся вітер і т. д.

Вона починає цікавитись не тільки самими явищами в природі, але й їх причинами. Дітям цього віку дуже подобаються всякі надзвичайні пригоди і хлопці сягають по такі книжки, як Робінзон Крузо (чи його прекрасна перерібка „Син України” Золотопольця), по книжки про бої і лицарів-героїв, а дівчат зворушують книжки про горе і посвйту. Цікавить їх головню фабула книжки, а потреба зміни і бажання новости змушують до безперервної зміни книжок. В тому віці зростає в дитині скорість читання і воно поверховне, обмежується тільки до пізнання змісту. Але вже й тоді пізнається заінтересування деякими уступами, а то й авторами, що до них дитина повертає не раз кілька разів. В періоді дозрівання оце „побратимство” з автором стає навіть дуже сильне і саме тоді книжка стає справжнім виховником, тим виховником, що охороняє перед злом, що з усіх усюдів старається вкрати до розбуджених змислів, але може й зло вкоріювати. І тут саме набирає важливого значіння „відповідна” книжка і це значіння зростає ще більше в юнацькому віці, себто пересічно від 12—13 р. життя, коли то книжка формує психіку не раз куди сильніше, як усі інші впливи. В тому ж часі наступає найсильніше, згадуване вже „побратимство” — взаємне притягання авторів і читачів. А читачі — юнацтво й молодь уже не шукає в книжці тільки пригод і розвязки загадок світа-при-

роди. Її починає цікавити світ ідей, світ духових вартостей. В неї часто зарисовуються границі між світом матерії і світом духа і вона мріє вже про такий світ, який повинен бути, а не який є. На отому, коротко зясованому тлі явищ дитячої психіки й вирінає питання завдання бібліотекаря-виховника.

Ще раз отже приходиться підчеркнути, що зразу треба дати дитині книжку з малюнками, багатоколірну, гарну і нескладну, легку. Оглядана, читана, повторювана причиняється до збагачення й правильности мови й рівночасно дає приклади поступовання, прим. маємо героїв, чи приклади того, як не слід робити (прим. Юрза-Мурза), навчить віршиків, пісенок, веселих пригод. Казка, відповідно дібрана, розбудить ідеали добра й справедливости, сили і посвяти і просто на все життя вкаже шлях боротьби з ворожими силами, щоб звільнити поневолену у скельному замку царівну*). Пригоди серед пралісів Америки, чи на Диких Полях в часи татарських і турецьких наїздів поведуть до історичної і подорожничої повісти.

Оце коротке зясування розвитку заінтересувань від часу дитини до молодечого віку дозволяє перейти з черги до справ організації бібліотечної справи й почитности книжок.

Кожний, кому доводилося мати в нас до діла з якоюсь бібліотекою, напевне ствердив, що з книжки користає відносно дуже невелика кількість мешканців даного села чи міста. Очевидно, головна причина того факту не в чому іншому, а в тому, що незаприязнено цих мешканців з книжкою в часі їх дитинства, зокрема в шкільному часі.

Одною з дуже важних передумов цього заприязнення є перша книжка, яка дістанеться в руки дитини. Коли ця перша книжка буде так дібрана, що зацікавить дитину, полонить її уяву, то приязнь змістя буде заключена і майже певно триватиме до кінця життя. Коли ж ця перша книжка бодай під одним оглядом не відповідатиме дитині, прим., зовнішнім виглядом, буде сіра, нецікава, а змістом важка (хоч може для старшого саме вона найбільше цікава) то тут не тільки не зродиться приязнь, а просто неохота, а то й ворожість до книжки нераз на ціле життя.

З того одного прикладу ясно, яка важна й відповідальна роля відповідного бібліотекаря і відповідної бібліотеки.

*) Мимоволі насувається пригадка прекрасної поезії О. Ольжича п. н.: «Змія» (у збірці «Рінь»), у якій ремінісценції казки про поневолену царівну кажуть авторові поклістись:

*»Не вступлюсь! Туди на бій розпучливий
Безгодовим власти під коня.
Сто голів я маю надокучливий
Та єдине серце маю я!«*

Коли ж в слід за першою, добре підбраною книжкою розбуджуються в дитині зацікавлення взагалі до книжки, тоді треба тямити, що найбільш виховним моментом залишити будьякий примус у відношенні дівчор, чи молоді до книжки. Читання розвивається найкраще в вільній бібліотеці та й з читальнею, куди молодий читач приходить з власної охоти, не з примусу й приходить по відпочинок, радість, дозвілля. До бібліотеки втікає дитина перед сіриною дня і тут вона вільна від обов'язку давати відповіді і від обов'язку вчитись.

Бібліотекар у такій бібліотеці це тільки дорадник, невидимий керівник, що старається заінтересувати відповідними книжками і зручно їх підсунути.

Засадничо одначе малі читачі мають самі вільний доступ до полиць. Не одержують книжок посередно від другої особи, але вибирають таку книжку, яка їх найбільше в даний мент манить. Це доводить до самостійности, вчить вміння вибирати і усвідомлює, що є й інші всякі книжки, що їх цікаво прочитати. Дівчора вчиться користуватись теж усякими бібліотечними уладженнями, познайомлюється сама з каталогами та й втягається до співпраці при оправі книжок, устроюванні „Свят книжки” і т. п. Тоді будиться в дівчорі почуття, що бібліотека це їх спільна власність, якою самі завідують і за яку самі мусять дбати.

Дитяча, чи юнацька бібліотека, хоч існує як шкільна, не повинна мати в відношенні до дітей характеру чисто шкільної установи — добре є навіть приміщувати її в окремому від школи льокалі і повинна бути доступна всій дівчорі чи юнацтву місцевости. По змозі повинна бути безплатна і відчинена незалежно від святочних, чи літніх вакацій. Читальня при бібліотеці, в якій панує атмосфера тишини й спокою є просто кінцевою вимогою.

В бібліотеці-читальні є змога слідкувати, яка книжка кому відповідає, в вільній розмові пізнавати, чи прочитав він і як прочитав книжку, чи не опускає деяких частин і чому. Читальня дає змогу помічувань і відповідних, а головне, вірних заключень про заінтересування читача, його розгорнення, які книжки справді найбільше побажані і т. д.

Важну ролю при підлічених справах грає наука *техніка читання*, а за цим *техніка умової праці*. Це широка тема, що вилагала би окремого обговорення. Тут хіба прийдеться тільки зазначити, що народня школа мусять випустити учня в світ з вмінням користати з книжки, так, щоб по виході зі школи не втратив з нею зв'язків. Учень мусять у школі навчитись користуватись усякими виданнями: підручниками, монографіями, словниками, атласами, виданнями інформативними, статистичними, законами, навіть розкладом зал. їзди, а далі лексиконами, чи енциклопедіями. Знати мусять, як робити записки, як їх переховувати і т. д.

Тільки під тою умовою бібліотека сповнить свою задачу. „Освоїти” з книжкою, зродити тривке переконання, що книжка

невідлучна в житті й джерело, що влекшує та уприємнює це життя, а місце — де її можна вайти — це бібліотека — ось головна задача бібліотекаря виховника.

Обзнайомлення з бібліотечною технікою є конечно кожному учителеві тільки в головних рямцях. Фахівці в тій ділянці є потрібні тільки в великих книгозбірнях, що їх у нас все ще дуже обмаль.

Попри конечно знайомство з книжкою як такою, з її повставанням, історією, життям, учитель-бібліотекар мусить рішуче знати всю дитячу, чи юнацьку літературу, зокрема всі ці книжки, що є в бібліотеці. Для успішного ведення бібліотеки є конечно завести бібліотечний інвентар, якого зразок виглядає отак:

Ч. пор.	Автор	ЗАГОЛОВОК	Видавець, місце і рік видання	Скількість томів	Ціна	ЗАМІТКА
1.	О. Лотоцький	Три побратими	»Дорога«, Краків 1940	1.	1.—зл.	Надається для віку від 12 років
2.	Роляник	Пригоди Гномика Ромтомтика	»Моя книжечка Краків 1940	1.	1.20зл.	Для дітвори від 7 р. ж.
3.	Ф. Коковський	Слідами забутих предків	»Дорога«, Краків 1940	1.	1.—зл.	Для віку від 8 р. ж.

Крім інвентаря треба завести каталог книжок, який уложений поазбучно після авторів. У більших бібліотеках є ще й каталог, уложений після ділів, як от історія, природа, спорт і т. д. Визчення книжкизначається на окремій карті читача, що уложена, разом з другими в дерев'яній коробці.

Зразок карти читача:

Число карти	Імя і прізвище		
	Адреса		Учень класу
Дата вищечення книжки	Число книжки	Дата звороту книжки	Замітка

Карти читачів у малій бібліотеці можуть бути ведені в зшитку. Крім цих карт добре є вести карти вищечуваних книжок.

Взір карти вищечуваних книжок:

Автор		Число інвентаря			
Заголовок					
Дата вищечення	Число карти читача	Прізвище читача	Книжка	Дата звороту	Замітка

Бібліотекар мусить при звичаювати дівчор до пошанівку визиченої книжки. Опера книжки є конечна. Крім того кожну книжку слід обложити папером, що повинні робити самі діти. Звернути увагу, щоб при листкуванні не слишити пальців, не загинати карток, класти книжку в чистому, не вогкому і не надто сухому місці, не перегинати в хребті і т. д.

Добре є розмалювати плякат, на якому буде поміщена *Просьба книжки до читача*: „Прощу я тебе, не бери мене нечистими руками. Адже й ти сам нерадо береш у руки брудної речі, бо знаєш, що з нечистотою переносяться недуги. Не перегортай моїх карток наслиненими пальцями. Ніколи не закладай між мої картки олівця та не загинай моїх ріжків. Якщо ти вже перестав мене читати, не кидай мене розгорнену. Навпаки, зложи мене гарненько й поклади в безпечне й чисте місце.

Не читай мене при їжі. Як читатимеш мене, то час до часу дай відпочати очам. Не читай мене при слабому світлі.

Та ще ось що: не хочу й думки припустити, що ти мене будеш нищити. Я ж твій добрий друг! Не забувай скільки ще хлопчиків і дівчаток буде мати з мене втіху!”

Оці короткі завваги про ролю, потребу і ведення бібліотеки та й по змозі читальні це тільки завваги. Вони ніяк не охоплюють цілости питань, звязаних з книжкою і її ролею в дитячому віці. Це вимагає широкої праці, яку автор і мав на увазі дати при відповідних, сприятливих умовах.

Задача наша буде сповнена, коли в існуючих умовах зможемо вже в найближчому часі покрити наші землі сіткою, хай і невеличкою, але добрих і діючих дитячих бібліотек, як оцих скарбниць, звідки черпатимуть малі громадяни сили для свого духового росту і промощуватимуть шляхи для глибокого культу цієї духової зброї, якою й є рідна, українська книжка.

Деклямації та пісні

Книжка

Оце вони: одна в обгортці сірій,
а інша чепурненька, наче пава.
І різний зміст: ця щира, повна віри
і серця повна, писана горінням,
і кровю писана, а та важка
надумою і правд насінням,
хоча нераз буває і така,
що в гарний одяг... вбрала зміст лукавий.

*

Чи журишся, радієш, чи то мрієш
про краще Завтра, чи шукаєш слова
поуки у непевності й незнанні,
чи слів потіхи у журбі й ваганні,
чи теж коли переливається по вінця
снага юнацька, буйна, молода,
чи журишся, радієш, чи то мариш —
це завжди вірний, допомгти готовий,
наш друг, це наша радість, це товариш
хвилини дозвілля і хвилини труді.
Пробудник надокучний, що з дрімоти
нас кличе, сонпоці і нудьгу зганяє,
це лік на ялове неробство наше
і на ледачість нашу, на турботи,
це лік, але й — суддя, що нас картає.
Це теж скарбниця, що у ній складаєм
не мій, не твій, а — скарб усіх нас спільний,
горіння, прямування, волю збіру
збірноти, що в ній суджено нам жити,
народу мудрість і надхнення квіти.
Це теж скарбниця, що у ній знаходим
по наших предках снадок віри й праці.
Це теж посіб, що нас охоче вводить
у терени надбання інших націй.

* * *

Помрем і матері-землі ласкавій
складемо тягар життя, що за коротке
здається завжди нам, щоб наші справи
і наші думи в дійсність перелить,
за довге знов, щоб тягару не чути,
шумке й хвильне, ненависне й солодке.
Усі відійдемо нагруджені,
лиш слово наше й пам'ять наших вчинків,
горіння і скорботи вічний слід,
у ній записані й осуджені,
триватимуть у невідомість літ!

Три книжки

*Перша книжка... Ах! Скільки принади
Скільки чару і втіхи для духа!
Хоч шаліла кругом заверуха,
Цвіт розвився посеред левади.*

*Хоч кругом безпросвітня темниця
З неї воля мов леготом віє,
Хоч довкола ніч вуглем чорніє,
З неї сходить порання зірниця.*

*Перша книжка!.. Скільки коштувала
Вона праці і скільки зусилля!..
О, бурлива була в Дністрі філя,
Як «Русалка» з глибини виринала.*

*

*Маєва була ніч. Кругом горбів, мов божий рай
Заснули цвіти тихим сном, шепоче водограй.*

*А місяць статуї сріблить, богині і боги,
З далека Петербург шумить, бє Нева в береги.*

*На лавці в тіні, молодець потонув у думках
Папєру звиток, олувець і книжечка в руках.*

*Думає: »В нас також весна, гудуть хрущів рої,
Дівчат розбуджують зі сна співучі соловії.*

*Черемха пахне під вікном, сад казку гомонить
Вколисаний маєвим сном старий Дніпро шумить.*

*І світ цілий: любов і чар, небесна краса,
Тут чуєш володіє цар, а там сам Бог віта!«*

*Задумався. Летять до зір розбуркані гадки,
А з неба сходять на папір пісень сумні рядки.*

*І з тих рядків непомітно складався безцінний дар,
Що він приніс бездольному народові: »Кобзар!«*

*

Вернувся з міста... Зима, темна ніч...
Без нафти лампа і без вугля піч.

Страхітно вітер за вікном гуде...
»Перетриваємо!.. Якось воно буде!..

Мене не зломиш скоро. Я ковальський син
Напишу книгу »З вершин і низин«.

Мов молот слово викує гадки,
Як нам з низини аж до вершин дійти!«!

Ніч... Темно... Громи бють... Ревуть вітри...
Ідемо... З нами йдуть ці книги три.

С. ОРЛЮК

О да до книжки

В тобі все, як у призмі, зійшлося, щоб тривати віками,
Тя незрушно німа, та душею людською жива,
Тя в дарунку майбуттю приносиш, міцніша за камінь,
Все, чим серце горить, оживляє холодні слова.

О, слова! В вас закуте усе, чим падає і б'ється
Дух людський, що нестримно зривається — завжди вперед,
З вас і ніжність пливе, і вдаряє грізна блискавиця,
Ви підносите серце угору, на соняшний лет.

І одвіку ненавидять вас і вбивають тирани,
Та ваш привид жаха їх і бродить за ними у снах;
В тюрмах — сяєте ви ще ясніше вогнем полум'ямним,
На багнети ж підняті — ви маєте вище, як стяг.

В захалавної книжечки вбогі сторінки пам'яті
Чи ж колись не приховував слова в казармі Тарас.
Щоб потім повставало воно і буяло, крилате,
Й роздирало порфіру, у громи змінюючи нас?

А коли залишалися нам лиш могили і слава,
На сторожі ставало воно. Над газети шматком
Нахлялось село, й пильнувала голівка русява,
Чи жандармська де тїнь не стає тайкомі під вікном.

Непоборне воно. Так стоїть, непохитне, і досі,
Накликає відсталих, зневіреним вдихує міць.
А, як час наш приходить, стає, як товариш, при боці,
Вірний серцеві друг, щоб іти крізь вогонь і крізь ніч.

Книга — начало мудрости
і духа гострий меч

*Вона в житті повірниця єдина,
В змаганні й боротьбі товаришка одна:
І в радості й у нещасті тяжку годину
Вона і сонця світ, і морська глибина!*

*Вона жива у фоліантах¹⁾ мёртвих,
Начало мудрости і духа гострий меч —
Пролита кров віків у ширій жертві
І голос чарівний пророків і предтеч.*

*І як судно є мёртве без вітрила,
І як без узд, стремен коня не повесті,
Як мёртва є без думки людська сила —
Отак без книг знання до правд нам не дійти!..*

*Бо книга зберегла святі звіти
І мудрість прадідну для гордих поколінь:
Як сонце здобувати, битись, жити —
І як іти на шлях у вічну далечінь...*

*В монастирі чернець молився з неї,
І вчений муж складав про світ у ній думки —
І поринав поет у ній душею
І пив красу в жаді з Господньої руки.*

*Для всіх була спасенням, щастям книга,
Хто вічних правд шукав, боровся у житті,
Кого облуда, мов льодова крига,
Морозила, хто пив отруту в самоті.*

*У время люте лиходіть жахливих
Вона вогонь життя неслá в хати сумні,
І повість горду про віки щасливі
Творила і про світлі панування дні...*

*І мёртвих з гробу чудом воскресала,
Невіж справляла на правдиву путь,
Жаждуш^{их} рідним словом напувала,
Закованих з залізних визволяла пут.*

¹⁾ фоліант, латинське слово — книга великого формату, на пів аркуша.

Сліщям про сонце говорила ясне
Про бій орлів, про сталеву блакить —
Про той Хорив, що все пала, не гасне
І вічно зве на прою, надією горить...

І вічно житиме, хто прагне слова
Із книг, що краще золота й цінних перлин —
В його очах горить вогонь терновий,
І дух його сповитий тайною глибини!..

РОЛЯНИК

Із рідною книжкою в рідну школу

(Вірш співати можна на арію: «Як був я ще маленький»).

Маленькі ми ще діти,
Та зброя в нас в руках —
До правди, до просвіти
Промощує нам шлях.

Ця зброя... що й казати,
Ви відгадали вже!
Це книжка, що мов мати
Від лиха стереже.

Її у рідну школу
Несемо день за днем,
Без неї ми ніколи
До школи не ідем.

Все в ній таке цікаве:
І віршики й казки,
Прегарні гри-забави,
Картини-образки!

Всі світу чуда-дива
Вона покаже нам
І доленьку щасливу
Зготує дітонькам.

В веселих переливах
Дзвінкий лунає спів —
Йде армія щаслива
Маленьких школярів.

ІВАН КАЛИНОВИЧ

До науки!

До науки, просвітяни,
Якраз тепер на це час!
До науки, до просвіти,
Щоб народ радів із нас.

Бо наука дасть нам сили,
Нарід встане — стане рай,
А батьки нам із могили
Гукнуть: «Боже помагай!»

Бо наука нам покаже
Наших предків славу путь*)
Поконаєм сили вражі,
Що нам долі не дають.

До науки, хай тьма гине,
Як на весну гине сніг!
З нами наша Україна,
З нами правда, з нами Бог.

*) путь = шлях, дорога.

Прокидайтесь!

(На голос «Гей нуते, хлопці»).

Годі вже спати вам, заспані очі,
Інші часи настають —
Хмари розходяться темної ночі,
Знаю, не довго їм быть.

Сниться мені вже схід сонця яснóго,
Чую вже слово живе:
Гей же вперед задля діла святого,
Жде нас в нім щастя нове!

Щастя роботи на спільному полі,
Книжки, науки, знання,
Щастя святої, народньої волі
Щастя нового життя.

ВІЛЬШИНА ОСТАП

Ой, нема то краще в світі

(Маршова пісня на арію: «Ой, ходила дівчинонька беріжком»).

Ой, нема то краще в світі та як нам, та як нам,
Пильним, точним і проворним школярам, школярам...
Ми приходимо до школи все на час, все на час,
Не спізниться ні хвилинки ніхто з нас, ніхто з нас...

В школі гарно ми сідаємо в лавки, у лавки.
Витягаємо зошити і книжки, і книжки.
Беремося за науку і за труд, і за труд.
Щоб ріс славний України з нас всіх люд, з нас всіх люд...

Щоб росли ми всі на користь Вітчизні, Вітчизні,
В Рідний Край, щоб загостили волі дні, волі дні;
Веселися Україно в цій порі, в цій порі;
Ростуть в силу Твої діти — школярі, школярі...

В кожну днину здобувають світ знання, світ знання.
Щоб не йти в житті ніколи навання, навання.

Загадка

<i>Бачити — не бачить,</i>	<i>Часом жартує,</i>
<i>Чути — не чує,</i>	<i>Смішки справляє, —</i>
<i>Мовчки говорить,</i>	<i>Люба розмова;</i>
<i>Дуже мудрує;</i>	<i>Дай Боже, діти,</i>
<i>Кривду сорозить,</i>	<i>З нею до віку</i>
<i>Правди навчає.</i>	<i>Знатись — дружити.</i>

Відгадка

<i>Хто ж то така</i>	<i>Як не вгадали,</i>
<i>В світі щаслива,</i>	<i>Стану в пригоді:</i>
<i>Мудра, правдива</i>	<i>Річ коротенька —</i>
<i>І жартоблива?</i>	<i>Книжка та й годі.</i>

Вертеп книжки

Вертеп книжки

Участь в інсценізації беруть: хлопчик і дівчинка, років 6—10; юнак і юначка, років 14—16; парубок і дівчина, років 20—22; 2 вертепники й 2 вертепниці; цар-вертепник; хор. Сцена: вільна околиця або хата — прибрана по-народньому.

Напереді сцени стоїть по середині цар-вертепник (рис. 9, місце А) у народньому або козацькому одязі; на голові має вінець (як на рис. 1.); перед собою держить скрижалі-таблиці (рис. 2.).

За ним (на місці В) стоять вертепники, одягнуті по-народньому; на головах у них шапки (рис. 3.); на раменах тримають вертеп (рис. 4.).

Направо й наліво від вертепу (Е1 і Е2, ст. ??, рис.

9.) стають вертепниці, теж у народніх одягах із стрічками на голові (рис. 5.).

На переді сцени, праворуч цар-вертепника, стоять за рядом: дівчинка (Б1), юначка (Б2) й дівчина (Б3); ліворуч — хлопчик (Г1), юнак (Г2) і парубок (Г3). Дівчинка (Б1) та хлопчик (Г1) мають крила, що розкладені, як розгорнута книга (рис. 6.); юначка (Б2) та юнак (Г2) мають на лівій руці щит (рис. 7.); дівчина (Б3) і парубок (Г3) держать на раменах скрижалі (рис. 8.).

Назаді сцени, поза вертепом, стоїть увігнутим півкругом — мішаний, чоловічий або жіночий хор. Замість хору,

що співає — можуть бути рецитатори, чи то декламатори.

Завіса спущена. Хор співає перші дві частини просвітанського гимну (слова В. Щурата, муз. Я. Ярославенка). Завіса підноситься.

ХОР (виголошує): *Книжку в руки! Книжку в руки!*

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: *Бо ворожі темні духи*

Світло правди закривають,

Сили наші підривають...

Горе, горе без науки!

ХОР (кінчає): *Книжку в руки! Книжку в руки!*

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: *Книжка — зброя чудотворна,*

Вчителька усенародня;

Книжка нас світами водить,

Дні нові, дні кращі родить,

Робить щасними народи

І веде їх до свободи

Всі до книжки! Без принуки!

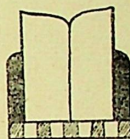

Рис. 1.

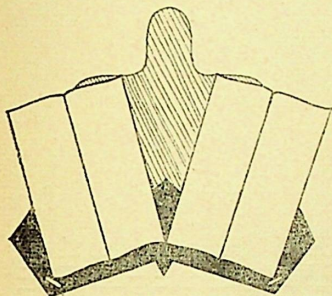

Рис. 2.

Рис. 3.

ХОР (кінчає): Книжку в руки! Книжку в руки!

ДІВЧИНКА (Б¹):

Ах, яких річей чудових
Вчать нас книжечки!
Ох, які байки в них гарні,
Вірники, казки:

Про царівну, як заснула
І проспала сотню літ,
Як із сну її розбуркав
Лицар славний на весь світ...

ХЛОПЧИК (Г¹, перебидає):

Що царівна, що там лицар!	Як лилася кров степами,
Й я люблю казки —	Як колінь батьки за волю
Та мене все більш цікавлять	Накладали головами,
Ось які книжки:	Як колінь братів з неволі
Про наш край, ліси, про гори.	Визволяли козаки —
Про стени, про Чорне Море,	Ось мені книжки!

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: Добре дітки! Хто читає,
Хто до книжечок цікавий,
Той росте батькам на втіху,
Україні всій на славу!

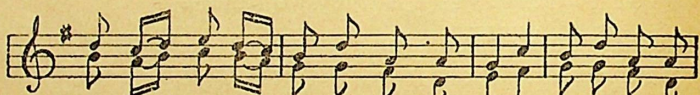
ХОР співає таку пісню:

Жваво й весело

Борис Кудрик

Бе-рять книж-ку для І-ва-на, для Ма-ру-сі,

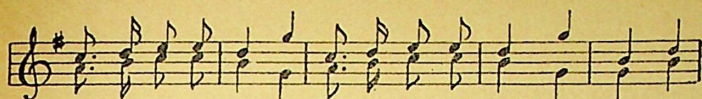
для Бог-да-на, беруть для Мак-си-ма для На-сті, Я-

ки-ма, для Я-ри-ни, для Та-ли-ни, та для О-ні-си-ма.

Для О-ле-ни, для Оста-па, Пётра, Тан-ни, для По-та-па;

щоб у-сі чи-та-ли, щоб добра нав-ча-лись, на сла-

ву, на честь, гей! на сла-ву, на честь, гей! 0

Підчас цього співу вертепниці (Е¹ та Е²) витягають із вертепу, що немає задньої стінки, по одній книжечці для дітей, з образком на обгортці та держать їх перед собою так, наче б показували глядачам

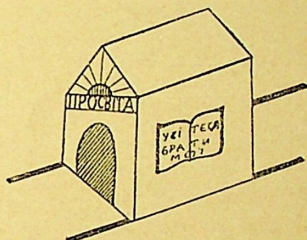

Рис. 4.

ЮНАЧКА:

Люблю я рідну Україну
З цілого серця. — з сил усіх, —
А та любов зростає в мене
Від тих натхненних наших книг.

У книжці рідній світло ясне,
Воно і світить і гартує,
І перемогу нам готує,
Готує дні нам гарні, щасні!

ЮНАК:

Бо чар книжок — як світло ясне,
Що манить, вабить, притягає;
Від світла теміль уступає,
Все будиться, що добре, красне.

Зростає сила у пароді,
Народ єднається у згоді,
І хоч упав, то все ж живе
І творить знов життя нове.

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: Учись, юнацтво: мудра книжка
Всім вам розкаже все багато
З того, що від віків на світі
Уже посіяно й пожато.

ХОР співає попередню пісню. При цьому можна довільно змінити імена, четвертий рядок буде такий: «Для дитини і для хлопця, для господаря й молодця...».

Підчас цього співу вертепниці знову витягають із вертепу по одній книжці для юнацтва та прикладають їх до попередніх.

ДІВЧИНА:

Хто каже, що любить
Край рідний свій дуже,
А книжки не любить, —
Не вір йому друже!

Хто каже, що любить
Те, чого не знає, —
Той сам себе дурить,
Безпуттям блукає.

ПАРУБОК:

Гей, усі, хто письменний, учімся
І учім неписьменного брата:
Хай загине наш ворог навіки —
Нехай темрява згине проклята!

Рис. 5.

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: Це найбільше, найважче яро,
Його треба нам вже зламати:
Неписьмених навчити письма —
Треба темряву вигнати з хати!

ХОР співає попереду пісню. При тому знов змінює імена й четвертий рядок: «Для дитини, для дівчини, молодиці, для газдині».

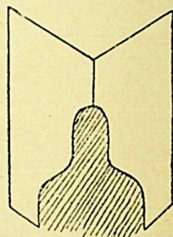

Рис. 6.

Підчас цього співу вертепниці витягають із вертепу по одній книжці для старших, прикладають до двох попередніх у формі віяла; вертепниця ізліва тримає ці книжки в лівій руці, а вертепниця ізправа у правій.

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: Гей, до праці, до науки!

ХОР: Книжку в руки!

Всі привявні підносять оклик: Книжку в руки!

ХОР (співає останню частину просвітянського гимну):

Вижнем темряву з хати, ворог укритись не зможе,
Вирвем у нього всі втрати; Ти допоможеш нам,
[Боже!

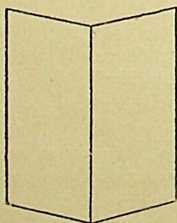

Рис. 7.

На цьому інсценізацію можна закінчити. Але краще, щоб тепер цар із вертепниками і вертепницями зійшов між глядачів розпродати книжки приготовані у вертепі. Підчас цього хор на сцені може співати «Беріть книжку...».

За дозволом влади може вертеп піти й на село, від хати до хати, а дохід із розпроданих книжок призначити на побільшення читальняної бібліотеки.

ВКАЗІВКИ ТА ПОЯСНЕННЯ

Корону цари вертепників (рис. 1.) зробити з м'якого картону. Зробити спершу обруч із картону 8—10 цм. завширшки, обліпити його срібним папером. На той обруч насадити зпереду два крила з картону, обліплені золотим папером. Це — книжка. Вишук обвести вузьким пояском, що складається із двоколірових квадратиків. На золотих крилах книжки можна дати якийсь напис, як н. пр., «Учітєся, брати мої», «Розкуйтеся, братайтеся!» Напис зробити так, що поодинокі букви повитинати з паперу й тоді наліпити. Так робити з усіма написами. Також зробити шапки вертепників (рис. 3.) та стрічки вертепниць (рис. 5.). Не забувати, що шапки (рис. 3.) мають вертепники,

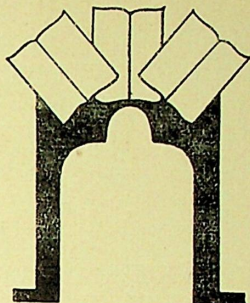

Рис. 8.

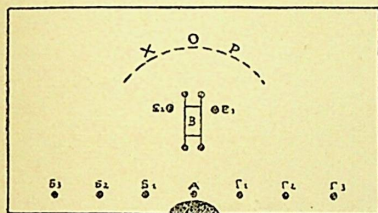

Рис. 9.

пером та дати на ньому якийсь вірш Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка й інших.

Скрижалі (рис. 2. і рис. 8.) робити з грубого картону або дикти. Книжки можуть бути білі. Частини скрижалів, зазначені на рисунках чорною барвою, можна й годилося б розмалювати в якісь гарні узори, що їх бачимо на наших вишивках, поливах, тощо. На книгах умістити теж і якісь написи. Скрижалі (рис. 2.) тримати руками в місцях, де є на це отвори. Інші (рис. 8.) тримаються на плечі так, що книги є над головою; руками держимо за ручки, що їх мають скрижалі.

Вертеп зробити з картону або з дерева. Уміщений тут (на рис. 4.) вертеп найпростіший. Але можна його зробити кращим, а то й мистецьким. Можна його зробити так, як виглядає наша хата зі соломяною стріхою, можна зробити як чудовий палац із різьбленими стінами, можна зробити його як дво-чи більшоповерхову будівлю. Можна його розмалювати гарно. Не забувати, що у вертепі містяться книжки, тимто їх треба заранні придбати — закупити для розпродажу у книгарні.

юнак і парубок, а стрічки на головах (рис. 5.) мають вертепниці, юначка й дівчина.

Крила (рис. 6.) зробити з картону, що посередині заламаний і творить крила. Крила виліпити срібним папером. На крилах можна дати й напис, н. пр., «Борітєся, поборєтє!» «Думайте-читайте!», тощо. Щит (рис. 7.) зробити теж із картону. Виліпити срібним па-

Кличі

ЩО ВМІЄТЕ ДОБРОГО, ТОГО НЕ ЗАБУВАЙТЕ.
А ЧОГО НЕ ВМІЄТЕ, ТО ВЧІТЬСЯ.

Ярослав Мудрий.

КНИГИ ЦЕ РІКИ, ЩО ЗРОШУЮТЬ ЗЕМЛЮ,
ЦЕ ДЖЕРЕЛА МУДРОСТИ.

Київський Літопис.

МУДРА КНИЖКА — СКАЖЕ ВАМ ЧОГОСЬ БАГАТО З ТОГО,
ЩО КОЛИСЬ ДРУГИМИ ПОСІЯНО Й ПОЖАТО.

Яків Щоголів.

ДИМ, В ЯКОМУ НЕМАЄ КНИЖОК ПОДІБНИЙ ТОМУ,
ХТО НЕ МАЄ ДУШІ.

Цицеро.

ЗАВОЮВАТИ МАЙБУТНІСТЬ ПОМОЖЕ НАМ КНИЖКА.

Сергій Єфремов.

„...А НА СТОРОЖІ БІЛЯ ЇХ
ПОСТАВЛЮ С Л О В О!”

Гарас Шевченко.

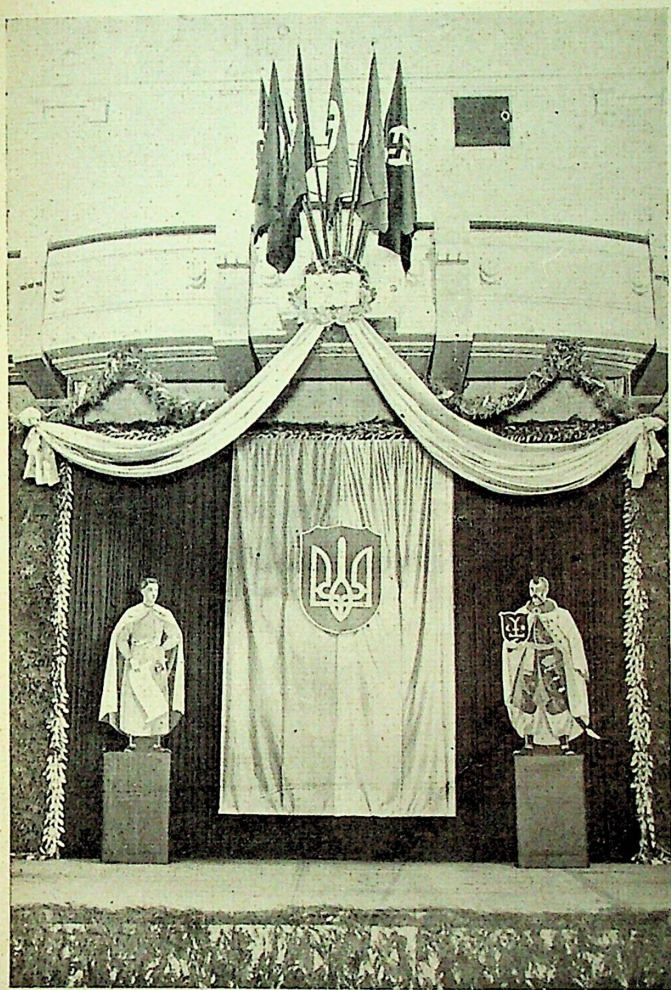
КНИЖКА — ЦЕ МОГУТНЯ ЗБРОЯ!

УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА — ТВІЙ ПРИЯТЕЛЬ І ДОРАДНИК.

В КОЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ —
РІДНА КНИЖКА Й РІДНА ГАЗЕТА!

ЧИТАЙ — А ЗНАТИМЕШ РІДНИЙ КРАЙ І РІДНИЙ НАРІД.

ПІЗНАТИ МИНУЛЕ —
ЦЕ ЗНАТИ, ЯКЕ ПОВИННО БУТИ МАЙБУТНЄ.
ЦЬОГО НАВЧИТЬ ТЕБЕ УКРАЇНСЬКА КНИЖКА!

Центральна частина сцени Старого Театру в Кракові, удекорована на
»Свято Української Книжки й Преси«, влаштоване 13. жовтня 1940. р.
старанням »Українського Видавництва« в Кракові.

Декорацію проектував і виконав мистець Святослав Горди́нський.

Інструкція

ДЛЯ ВЛАШТУВАННЯ

»СВЯТА УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ Й ПРЕСИ« В ЖОВТНІ 1940.

У зв'язку з пропагандивно-популяризаційною акцією поширення українського друкованого слова, що її переводимо продовж місяця жовтня, в кожній місцевості на наших землях, в кожній оселі, де живуть українці та й у чужині, де тільки є гурт земляків і де гомонить українська мова — влаштовуємо або на започаткування тієї акції, або на закінчення

»СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ Й УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ«

Немає, здається, між нами нікого, хто не був би свідомий великого значіння української книжки й української газети в нашому теперішньому житті й для нашого майбутнього. З книжкою й газетою, тією могутньою зброєю нашого часу, підемо назустріч майбутньому й вийдемо на шлях добробуту й волі. То ж кожна наша місцевість і кожний гурт українців на еміграції, влаштовують у себе це святкування.

Для належної підготовки цього святкування й для його влаштування, подаємо ось які вказівки:

1. Ініціативу, тобто почин до тієї акції та до влаштування цього святкування в громаді чи еміграційному гурті, дає або місцеве культурно-освітнє товариство, а коли такого немає — культурно-освітній керманіч або загалом громадянин, що стоїть у проводі на місцевому терені.

2. Для цього треба в першу чергу скликати нараду активніших місцевих громадян, з'ясувати цю справу, обговорити плян переведення акції і влаштування святкування згідно з місцевими умовами, визначити речинець святкування й створити Діловий Комітет, що переводитиме намічений плян у діло.

3. Коли в місцевості є українські товариства чи установи — тоді скликати нараду представників усіх цих товариств та установ і створити Діловий Комітет з-між цих представників. Ця акція в користь української книжки й української газети має на увазі загально-національний інтерес, то ж повинна мати й загально-національний характер. У переведенні її та у влаштуванні святкування не сміє бракувати ніодного українського громадянина, ні одної суспільної верстви. Всі — інтелігентські круги, селянство, робітництво й міщанство, беруть у цій праці активну участь.

4. Діловий Комітет започатковує свою працю ось чим:

а) В першу чергу повідомляє про цю жовтневу акцію всіх громадян, відповідно розрекламує її й заповідає задумане святкування. Для цього використовує він ці засоби, що на місцевому терені найвідповідніші. Використовує для цього й публі-

кації на сторінках української преси, летючки, відозви й афіші, що їх видало „Українське Видавництво” й розсилає їх на місця.

б) Береться інтенсивно до підготовки й самої акції, тобто до пропагування й поширювання українського друкованого слова й цю акцію розкладає собі на довший час, продовж цілого жовтня, а навіть й на довше, та до підготовки самого святкування. Для цього покликуює собі в допомогу відповідний гурт людей і розділює між них окремі ділянки праці. Одночасно підготовлює імпрези — хоріві продукції, деклямації, промови, сценічні картини, врешті виставу чи показ українського друкованого слова.

в) До тієї праці ангажує однаково старших, що й молодь, однаково жінок, що й дівчат. Щоб святкування й ціла акція мали загально-громадський характер.

г) Заздалегідь, тобто на 8 днів наперед, зголошує про влаштування цього святкування відповідній владі. Коли б влада з будь яких причин не дала дозволу — Діловий Комітет звернеться за інтервенцією до свого Українського Допомогового Комітету.

г) На довший час перед святкуванням, а згодом для пригадки на кілька днів перед святкуванням, доручує розмістити скрізь — назовні та всередині відповідних локалів, пропагандивні афіші жовтневої книжково-пресової акції, та афіші місцевого святкування, з зазначенням дня й години.

д) Вибере окремих метких — старших, чи молодших — громадян, що і продовж жовтня й підчас святкування кольпортували б між громадянами книжки й газети.

е) Для цього вже заздалегідь замовити в „Українському Видавництві”, на підставі долученого Каталогу відповідну до місцевої змоги продажі кількість книжок. Це замовлення разом з виказом відповідних книжок та належною за них готівкою вислати вже тепер до „Українського Видавництва”, щоб книжки прийшли впору, тобто на час святкування й могли бути розпродані.

є) Намічує окремих, сміливих та з доброю вимовою громадян, що мають виголосити на святкуванні вступну промову та реферат. Треба пам’ятати, що вступна промова надає зразу ж характер цілому святкуванню, темпо й настрої, а реферат змальовує весь зміст та все значіння цілої нашої праці для української культури. То ж і промова і реферат повинні бути виголошені бездоганно. Для цього треба зробити кілька проб, як і загалом зробити кілька проб з цілою програмою святкування. Все мусить бути виконане бездоганно.

ж) Домівка, тобто саля, де відбувається святкування — повинна бути дуже, а навіть вибагливо прикрашена і всередині і назовні. Щоб усе мало святковий вигляд. Всередині домівки, тобто в салі: Сцена прибрана килимами, зеленню, квітами, рушниками. Над сценою вгорі — великий напис: „Жовтень — місяць

української книжки й української преси!" На стінах — портрети, рушники, образи, кличі й заклики, афіші й лєтючки — все в зелені. Про декорацію повинна подбати молодь — хлопці й дівчата. В одному кутку салі, перед сценою — влаштувати маленьку виставу книжки й газети. Назовні: Вхід до салі чи домівки також прибраний зеленню й прапорцями в наших національних колірах. Для втримування ладу й розміщування гостей — вибрати окремих впорядчиків.

з) Звернуться з проханням до місцевого Отця Пароха, щоб продовж жовтня виголосив з проповідниці — і підчас Служби Божої і підчас Вечірні — відповідні проповіді, що зясували б вірним вагу й значіння здорового в розумінні Церкви й Нації українського друкованого слова та закликав парохіян брати книжку й газету. А в дні самого святкування, щоб відправив урочисте Богослуження також з окремою проповіддю.

і) Коли це необхідне — подбати заздалегідь про приїзд на святкування делегата з центру, чи то для відкриття святкування, чи для виголошення промови або реферату.

й) Загалом зробити Діловий Комітет усе, щоб і акція продовж жовтня й саме святкування були підготовані й переведені в кожному відношенні бездоганно. Треба памятати, що на цю нашу роботу будуть оце вперше дивитися представники німецької нації й відповідно до цього набиратимуть переконання про рівень нашого культурного розвитку.

5. Підготовивши все, Діловий Комітет устійноє ось яку (приблизно й залежно від місцевих умовин — ширшу або вужчу)

ПРОГРАМУ СВАТКУВАННЯ:

I.

Врочиста Служба Божа. Проповідь про вагу друкованого слова.

II.

АКАДЕМІЯ АБО СВАТКОВІ СХОДИНИ

а) Відкриття Святкування. Ця почесть припадає Голові Ділового Комітету або окремо запрошеному громадянинуві.

б) Хор.

в) Реферат. Для цього можна вибрати один зміж цих рефератів, що вміщені в цій книжці. Вибір залежатиме від середовища, для якого призначений реферат. Цей реферат або прочитати без змін, або відповідно до потреби та обставин змінити, чи доповнити, чи скоротити.

г) Деклямації й хоріві продукції.

г) Відчитання одного з кращих місць будьякої книжки.

д) Сценічна або Жива Картина, що її змістом, чи символічним зясуванням повинно бути українське друковане слово. От хочби „Вертеп Книжки”.

е) Національний Гимн.

III.

ВИСТАВА АБО ПОКАЗ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ Й ПРЕСИ

На цю виставу, чи показ, зібрати те, що є в місцевості з кращих наших видань у минулих роках та ті видання, що появляються тепер.

6. Подана тут програма святкування — це найвужча програма, розрахована на найбільш несприятливі умовини й засоби. Очевидно, де вони кращі — там і рамки програми автоматично поширюються.

7. При цьому треба мати на увазі різницю між імпрезами в місті й селі, та між імпрезами місцевого й ширшого — районного чи повітового — характеру. Відповідно до цього нормується й засяг цілої акції, й розміри самого святкування та підготовки до нього. Повітові центри мають широку ініціативу.

8. Вступ на такі святкування — імпрези й вистави — може бути або за добровільними датками, або за відповідно устійненою ціною вступу. Або, врешті, зовсім безплатний. Це залежатиме від рішення Ділового Комітету. Гадаємо, що ця акція повинна лишити якусь видиму пам'ятку. Для створення її треба фондів. Тому й ці святкування повинні дати такі фонди. Відрахувавши свої витрати — Діловий Комітет пересилає чистий дохід до „Українського Видавництва”. З цих сум твориться при „Українському Видавництві” загально-громадський

„ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ФОНД”

Цей фонд буде постійно доповнюватися й з нього створяться дві національні нагороди: 1. „Авторові від Читачів” та 2. „Мистцеві від Громадянства”. Тобто: письменникові чи поетові за найкращу повість чи поему, або мистцеві маляреві — за найкращу картину. Ці нагороди будуть призначуватись шляхом розписування загального голосування. Бо загал створив фонд, загал рішатиме про нагороди. Цей фонд і ці нагороди будуть великим підбадьоренням для наших молодих письменників, поетів і мистців-малярів.

9. Вислідом тієї акції й цього святкування повинна бути в першу чергу масова купівля української книжки й масове передплачування української преси — однаково для старших, юнацтва, молоді й дітвори. Тому Ділові Комітети в першу чергу, а загал нашого свідомого громадянства загалом подбають про те, щоб у місяці жовтні українська книжка пішла масово в терен, а українська преса: „Краківські Вісті”, „Ілюстровані Вісті”, „Дорога” й „Малі Друзі” — поширилися масово, зєднавши собі нових передплатників. Саме над приєднанням — але масовим! — цих передплатників повинні попрацювати всі, що переводитимуть цю жовтневу акцію в краю й поза його межамі, що влаштовуватимуть ці святкування. То ж продовж цілого жотня, а під-

час святкування зокрема — подбати про масове приєднання нових передилатників української преси! Передилату вислати негайно до „Українського Видавництва”.

10. Негайно по закінченні святкування — прислати до „Українського Видавництва” звіт про проведення з переведеної акції та з влаштованого святкування, зазначаючи одночасно, хто в цій роботі виявив найбільше ініціативи, доброї волі, праці й заслуг. Одночасно з цим звітом прислати світлини з імпрез і цілої роботи, світлини прибраних домівок і саль. Ці світлини будуть розміщені в пропам'ятному альбомі цієї нашої культурно-освітньої акції.

11. Місцевість, повіт, чи район, де ця акція буде найкраще переведена й принесе сираві українського друкованого слова найбільше морального й річового хісна — буде окремо вирізнена й окремо „Українським Видавництвом” нагороджена. Для цього встановило „Українське Видавництво” три ступні нагород. Про ці нагороди повідомимо загал своєчасно.

12. Ось такі наші вказівки, як — приблизно — переводити акцію і влаштовувати святкування. Докладні вказівки знайдете на сторінках української преси, в письмах, летючках і відозвах „Українського Видавництва”, врешті в інструкціях відповідних окремих централей. Про все, що необхідне для цього знати, можете довідатися в „Українському Видавництві”. Пишіть туди. Не забувайте, що ця акція, що її переводимо тепер — це перший етап нашої великої культурно-освітньої акції, що її переводитиме невпинно, це підготовка до чергового етапу, що прийде в березні наступного року.

Ця велика, пропагандивно-популярна акція в користь українського друкованого слова мусить бути переведена в кожній місцевості, скрізь, де тільки є українці.

Всі ми мусимо продовж жовтня жити всіх зусиль щоб українське друковане слово знайшлося скрізь, в кожній закутині рідної землі, в кожному українському гурті на чужині.

Щоб і пропагандивно-популярна акція від хати до хати і в родинних святкуваннях виконати те, що є сьогодні нашим найбільшим національним наказом:

Українська книжка й українська газета — в масі!

Жовтень, 1940. року.

„УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО”

Книжка, що її оце віддаємо в користування нашим культурно-освітнім працівникам на місцях, не вичерпується своїм змістом тільки в жовтні цього року й не обмежується тільки до тієї пропагандивно-популярizaційної акції. Не треба забувати, що місяць жовтень започатковує кампанію поширення українського друкованого слова, що йтиме й далі, продовж зими й досягне свого найвищого наслення провесною наступного року, підчас березневої кампанії, що стане завершення тієї першої плянної акції на цьому боці Буга й Сяну, що може бути переведена оце вперше згідно з потребами українського друкованого слова.

То ж цією книжкою можна буде користуватись як зразком при влаштуванні цього роду імпрез продовж чергових місяців. Для прикладу: при влаштуванні святкування 8. грудня 1940. року на спогад 8. грудня 1868. р., тобто роковин оснування Матірнього Товариства „Просвіта” й інших культурно-освітніх імпрез.

Трапиться таке, що в декотрій місцевості не вдасться, чи не буде змоги влаштувати це святкування в жовтні. Тоді не буде зі шкодою, а навпаки — буде з хісною для справи, коли це святкування влаштується в листопаді, а може навіть у грудні, щоб тільки воно загалом відбулося, щоб тільки воно було підготоване належно й солідно. Краще, щоб воно відбулося, хоч і пізно, чим загалом не влаштувати такого святкування.

Ще одне: Треба пам'ятати, що кампанія поширення українського друкованого слова не може обмежитися тільки до цього святкування. Її треба перевести всебічно, продовж довшого часу, шляхом понаганди й реклами, шляхом довгих розмов, збірних читань, дискусій і переконуваль. Тому ми й зазначили вже, що святкування має або започаткувати цю кампанію, або закінчувати.

Саме тому ця книжка стане в пригоді всім, що продовж жовтня—березня йтимуть

З КНИЖКОЮ Й ГАЗЕТОЮ В НАРОДІ

З М І С Т:

	ст.
Заклик «Українського Видавництва»	3
П. С-ий: Ветушне слово	5

РЕФЕРАТИ

Є. Ю. Пеленський: Культура й культ української книги	9
Петро Сагайдачний: Книжка й газета	18
П. Мірчук: Найкращий приятель молоді	26
Богдан Готовський: Учитель і книжка	31

ДЕКЛЯМАЦІЇ ТА ПІСНІ

Б. І. Антонович: Книжка	41
Богдан Лепкий: Три книжки	42
С. Орлюк: Ода до книжки	43
Богдан Вістовий: Книга — начало мудрости і духа гострий меч	44
Роляник: Із рідною книжкою в рідну школу	45
Іван Казимович: До науки!	45
Л. Красовченко: Прокидайтесь!	46
Остап Вільшина: Ой, нема то краще в світі	46
Леонід Глібів: Загадка	47

ВЕРТЕП КНИЖКИ

В. К.: Вертеп книжки	51
Кличі	56
Інструкція	57
Кінцеве слово	63

„КРАКІВСЬКІ ВІСТІ“

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС
У ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВІ
ВИХОДИТЬ ТРИЧІ В ТИЖДЕНЬ

Це єдиний часопис, що приносить відомості з рідних земель
у Генерал-Губернаторстві.

Передплата в краю й закордоном:
чвертьрічно 10 зл. 50 гр. або 5 RM 25 фен.
Оказові числа висилаємо безплатно.

„ІЛЮСТРОВАНІ ВІСТІ“

Мистецько видаваний, багатий й цікаво ілюстрований журнал,
що реєструє найважливіші події з нашого життя.

Виходить кожного місяця, ціна одного примірника 1 зл.,
річна передплата 12 зл.

БАТЬКИ! МАТЕРІ!

Негайно передилатіть своїй дитині журналік

„МАЛІ ДРУЗІ“

що виходить раз у місяць з численними образками
і містить цікаві й виховні оповідання, сценки, казки,
пісні, загадки т. ін.

Передплата річно 3.50 зл., піврічно 1.80 зл.
ДІТВОРА — НАЙБІЛЬШИЙ СКАРБ НАРОДУ!

„Д О Р О Г А“

щомісячний ілюстрований журнал, присвячений
самовиховно-освітній справі молодого покоління
появляється з місяцем жовтнем ц. р.

Передплата: річно 1.30 зл., піврічно 2.40 зл., окреме число 0.40 зл.

КОЖНИЙ МОЛОДИЙ УКРАЇНЕЦЬ І УКРАЇНКА

передилачують, читають і поширюють свій журнал

„ДОРОГА“

Замовляйте в „Українському Видавництві“ в Кракові
„Ukrainischer Verlag“, Krakau, Karmeliterstrasse 34.

КРАКІВСЬКІ ВІСТІ

Ч. 99. Краків, 4. ЖОВТНЯ

„Kraaker Nachrichten“
Ukrainische Volkzeitung
für das
General-Gouvernement

Adresse der Redaktion:
„Kraaker Nachrichten“
Kraakan, Orzeszkowagasse 7. II
Fernsprecher 104-51.

Adresse der Administration:
Kraakan, Karmoliterstrasse 34
Fernsprecher 230-59

30 сов.

в
місц
черн
пі
ку
Адр
Оле
Адр
Кри
Дир

ПІД ОСІНЬ

Народній часопис для

В ПОНЕДІЛОК, СЕР

Безуп

Берлін, 1. 10. Нача
кої армії подає, що
змує налету на А
важні міста й осе
Налети триваю
бардованні б
Внаслідок б
великі по
осяги. С
північ
ми в

Берлінськ

ракі

КАЛЕНДАР
ДАЛЬМАННАХ
ТОДЕН
нік

Ч. 9. ВЕРЕСЕНЬ
1940

ЦІНА ЧИСЛА
30 СОТ.

МАЛІ ДРУЗІ

часопис для дитини

ДОРСГА

ЖОВТЕНЬ

1940

Ужуровані Вісті